

Skatteutskottets betänkande

1984/85:1

om vissa alkoholpolitiska frågor

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet 28 motioner på alkoholpolitikens område rörande såväl denna politiks målsättning och allmänna utformning som olika frågor rörande tillverkning, försäljning, beskattning och införsel av alkoholdrycker.

Utskottet avstyrker bifall till flertalet motioner men förordar ett riksdagsuttalande med anledning av tre motioner rörande etablering av systembutiker.

Fyra reservationer och sex särskilda yttranden har avgivits. Reservationerna avser delmål för alkoholpolitiken (fp), cider (m), avveckling av tillstånd för ölservering i personalmatsalar (m, c, fp) och skattelättnader för vissa lättviner (m, fp).

Motionerna

1983/84:304 av Rune Torwald (c) och Rune Gustavsson (c)

I motionen yrkas att riksdagen begär att regeringen snarast möjligt genomför ett treårigt försök med alkoholransonering i kombination med en av forskare anordnad successiv utvärdering.

1983/84:346 av Marianne Karlsson (c)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar om att förbjuda försäljning av s. k. snabbvinsatser.

1983/84:347 av Marianne Karlsson (c)

I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om alkoholransonering och lördagsstängda butiker.

1983/84:384 av Sten Andersson i Malmö (m)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar anpassa minimiåldern för inköp på systembolaget till myndighetsåldern.

1983/84:385 av Birger Hagård (m) och Barbro Nilsson i Visby (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller att åtgärder vidtas som medger skattefri proviantering och försäljning på båtar i trafik mellan svenska fastlandet och Gotland.

1983/84:386 av Gullan Lindblad (m) och Göthe Knutson (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring av lag om ändring i lagen om handel med drycker så att endast alkoholpolitiska hänsyn skall ligga till grund för serveringstillstånd.

1983/84:752 av Birger Hagård (m)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar fastställa den övre alkoholgränsen för öl som försäljs i den allmänna handeln till 3,6 viktprocent,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om öppethållande på lördagarna, alternativt kvällsöppet, i systembutikerna,

3. att riksdagen hos regeringen anhåller om en utredning och förslag i syfte att avskaffa resp. minska restriktionerna på det alkoholpolitiska området.

1983/84:757 av Anna Wohlin-Andersson m.fl. (c)

I motionen yrkas

1. att riksdagen av regeringen begär en utredning om möjligheten att konstruera beskattningen av alkoholhaltiga drycker så att användningen av inhemska råvaror inte missgynnas,

2. att riksdagen hos regeringen anhåller om en utredning i syfte att till Norrland lokalisera en statlig fabriksenhet för tillverkning av likörer, byggd på svenska råvaror.

1983/84:941 av Sten Andersson i Malmö (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag innebärande ett borttagande av tvånget att hos länsstyrelsen begära tillstånd för försäljning av s. k. folköl i företags- och personalmatsalar.

1983/84:942 av Lennart Brunander (c) och Kjell Mattsson (c)

I motionen yrkas att riksdagen uttalar sig för alkoholbeskattningen i enlighet med vad som anförts i motionen.

1983/84:945 av Göthe Knutson m.fl. (m)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar om en ändring i lagen om handel med drycker, så att öl generellt får säljas under gällande öppettider i detaljhandeln, men att kommunala försäljningsregler får medges.

1983/84:950 av Bengt Silfverstrand (s) och Hans Pettersson i Helsingborg (s)

I motionen yrkas att riksdagen uttalar sig för att ansvaret för information kring alkoholens risker och skadeverkningar överförs från Systembolaget till socialstyrelsen.

1983/84:951 av Knut Wachtmeister (m) och förste vice talmannen Ingegerd Troedsson (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av de nya bestämmelserna om serveringstillstånd enligt vad som i motionen anförts.

1983/84:953 av Knut Wachtmeister m.fl. (m)

I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om skyldighet för Systembolaget att på framställning från kommun i kommunen etablera en systembutik om sådan tidigare saknas.

1983/84:1124 av Lars Andersson (s) och Göran Persson (s)

I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående översyn av lagen om handel med drycker (LHD).

1983/84:1132 av Thure Jadestig (s) och Barbro Nilsson i Örnsköldsvik (s)

I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om åtgärder inom alkoholpolitiken.

1983/84:1138 av Börje Stensson (fp) och Olle Grahn (fp)

I motionen yrkas att riksdagen begär att regeringen utser en statlig parlamentarisk alkoholkommission med resurser att knyta till sig en kvalificerad expertgrupp att utföra de uppgifter som i motionen beskrivits.

1983/84:1439 av Lars Ahlmark (m)

I motionen yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagstiftningen rörande drycker i syfte att underlätta tillverkning och försäljning av svensk cider.

2. att riksdagen beslutar upphäva 30 § lagen om handel med drycker samt punkt 3 i övergångsbestämmelserna i vad avser försäljning av öl vardagar mellan kl. 8.00 och 20.00.

3. att riksdagen av regeringen begär förslag till reviderad beskattning av vin och sprit i enlighet med vad som i motionen anförts.

1983/84:1453 av tredje vice talmannen Karl Erik Eriksson (fp)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar hemställa hos regeringen om förslag till ändring i tullbestämmelserna så att all införsel av alkoholhaltiga drycker beskattas.

1983/84:1454 av tredje vice talmannen Karl Erik Eriksson m. fl. (fp)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar hemställa hos regeringen att en utvärdering av 1977 års alkoholpolitiska beslut genomförs i vad gäller effekter av information och utnyttjandet av prisinstrument m. fl. åtgärder.

2. att riksdagen hos regeringen begär att resurser ges till den ekonomiska forskningen så att frågan om alkoholens ekonomiska samband kan kartläggas med högsta möjliga forskarkompetens.

1983/84:1463 av Birger Hagård (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag innebärande att restauranger kan inköpa alkoholhaltiga drycker till reducerat pris enligt vad som anförts i motion 1983/84:752.

1983/84:1472 av Björn Körlof (m)

I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om skyldighet för Systembolaget att på framställning från kommun i kommunen etablera en systembutik om sådan tidigare saknas.

1983/84:1480 av Hans Pettersson i Helsingborg m. fl. (s)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär översyn av gällande regler för etablering av systembutiker i enlighet med vad som i motionen anförts.

1983/84:1498 av Alf Wennerfors (m)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar att 30 § lagen (1977:293) om handel med drycker skall ha följande lydelse:

Detaljhandel med öl får bedrivas av detaljhandelsbolaget och av den som har meddelats särskilt tillstånd.

Tillstånd enligt första stycket gäller tills vidare och hänför sig till viss lokal (detaljhandelsställe).

Tillståndsmyndigheten får i tillstånd till detaljhandel med öl meddela de föreskrifter som behövs.

1983/84:1499 av Lars Werner m. fl. (vpk)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära tillsättandet av en alkoholkommission,

2. att riksdagen beslutar uttala att alkoholkommissionens uppgifter bör vara att utforma åtgärder, vilka

a) vidmakthåller en sjunkande alkoholkonsumtion,

b) leder till minskade alkoholskador,

c) uppmärksammar alkoholproblematikernas situation i i enlighet med vad som framhålls i motionen.

1983/84:2100 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp)

I motionen yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av 1977 års alkohopolitiska beslut,

2. att riksdagen uttalar att målet för sänkningen av den totala alkoholkonsumtionen bör sättas till 20 % för en kommande tioårsperiod,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande restriktioner och förebyggande åtgärder,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om alkoholbeskattningen och konsumentprisindex,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande förbättrad alkoholstatistik.

1983/84:2160 av Elver Jonsson (fp) och Olle Grahn (fp)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om åtgärder mot de s. k. snabbvinsatserna som innebär att alkohollagstiftningen inte kan kringgås.

1983/84:2166 av Bo Lundgren (m) och Karin Ahrlund (fp)

I motionen yrkas att riksdagen begär att regeringen utarbetar ett förslag till vinbeskattning i enlighet med riksdagens beslut våren 1983 och att detta föreläggs riksdagen innevarande år.

Yttrande från annat utskott

Socialutskottet har yttrat sig över de motioner som berör andra frågor än beskattningens utformning. Yttrandet (SoU 1984/85:1 y) fogas som bilaga till betänkandet.

Frågornas tidigare behandling

Delmål för alkoholpolitiken, alkoholransonering m. m.

Förslag om fastställande av delmål för alkoholpolitiken samt om registrering eller ransonering av inköp av spritdrycker och vin har behandlats av riksdagen vid åtskilliga tillfällen. Vid sin senaste behandling av dessa frågor anförde utskottet (SkU 1982/83:47) följande (s. 13, 14).

Socialutskottet har i sitt yttrande över motionerna (se bilaga) erinrat om att 1977 års riktlinjer för alkoholpolitiken innehåller ett samlat program för att på sikt komma till rätta med den alltför höga alkoholkonsumtionen. Tyngdpunkten ligger i socialpolitiska insatser i vid mening, resurser till förebyggande åtgärder och upplysningsverksamhet och samordnade insatser för ungdomen mot alkoholmissbruk, narkotikamissbruk och missbruk av andra beroendeframkallande medel. I riktlinjerna ingår också att prisinstrumentet skall utnyttjas för att nedbringa konsumtionen. Kampen mot missbruket har enligt socialutskottet förts på ett brett plan med betydande insatser från olika organisationer och enskilda personer, och ansträngningarna har sannolikt också lett till en minskning av totalkonsumtionen. Även om det finns vissa negativa tendenser, såsom det tilltagande missbruket bland kvinnor, har utvecklingen enligt socialutskottets uppfattning gått i rätt riktning. Väsentligt är att målsättningarna för alkoholpolitiken fått en bredare förankring hos allmänheten och att kravet på väsentliga begränsningar av totalkonsumtionen får stöd av en allt starkare opinion. Socialutskottet framhåller vikten av att alkoholpolitiken även i fortsättningen drivs på ett sådant sätt att denna utveckling inte bryts.

Socialutskottet konstaterar vidare att bred enighet råder om att resultaten är otillräckliga och att man inom ramen för tillgängliga resurser med all kraft bör sträva mot en avsevärd minskning av den nuvarande, alltför höga konsumtionen. När det gäller frågan om ett preciserat delmål vidhåller socialutskottet emellertid sin inställning från förra riksmötet, nämligen att ett delmål visserligen kan ha en psykologisk betydelse som inte bör underskattas

men att ett sådant mål knappast kan anses meningsfullt på grund av svårigheterna att mäta förändringarna i totalkonsumtionen.

Socialutskottets inställning är sammanfattningsvis att man med hänsyn till alkoholskadornas utveckling måste anse att nedgången i totalkonsumtionen under de senaste åren är helt otillräcklig och att samhället därför måste vara berett till kraftiga åtgärder för att säkerställa en fortsatt minskning av alkoholkonsumtionen. Härmed avser socialutskottet den totala konsumtionen och inte bara den officiella försäljningen. I sammanhanget pekar utskottet på den oroande utvecklingen i fråga om s. k. snabbvinsatser, som finns lätt tillgängliga även för ungdomar, och den alltmer utbredda hemtillverkningen av vin samt svårigheterna att förhindra hembränning, något som enligt socialutskottet visar nödvändigheten av att först och främst åstadkomma en allmän attitydförändring till alkohol och en medvetenhet hos människorna om de allvarliga skaderisker som är förenade med alkoholbruket.

Ambitionen måste enligt socialutskottet vara att den totala konsumtionen skall minskas kontinuerligt och så kraftigt som möjligt, helst mer än som angetts i motionerna. Effekterna av vidtagna åtgärder bör – menar utskottet – fortlöpande följas upp av berörda myndigheter, främst socialstyrelsen. Skulle det visa sig att minskningen inte fortsätter i tillräcklig takt, måste man förutsättningslöst pröva om andra åtgärder, t. ex. restriktioner av olika slag, kan vara motiverade. I dagens läge bör man i första hand inrikta sig på ett fortsatt kraftigt stöd till information, upplysning och andra attitydpåverkande åtgärder för att därigenom påskynda utvecklingen i positiv riktning. Socialutskottet pekar också på betydelsen av att aktivt utnyttja prisinstrumentet för att tvinga tillbaka konsumtionen. Enligt utskottets uppfattning bör priset på alkoholdrycker åtminstone följa den allmänna prisutvecklingen.

Skatteutskottet instämmer i huvudsak i socialutskottets bedömningar, vilka f. ö. överensstämmer med dem riksdagen tidigare gjort, och anser att syftet med motionerna 1982/83:845 (s) och 1982/83:1639 (fp) i här aktuella delar i allt väsentligt är tillgodosett genom vad socialutskottet anfört. I likhet med detta utskott är skatteutskottet inte berett att f. n. tillstyrka införandet av särskilda alkoholrestriktioner, såsom registrering av inköp, avstängning m. m., eller att medverka till försöksverksamhet med ransonering av alkoholin köp. Åtgärder av olika slag får övervägas om utvecklingen av alkoholkonsumtionen skulle visa sig ge anledning till detta.

Utvecklingen under senare år har – trots vissa negativa inslag – i stort sett gått i rätt riktning. Samtidigt har kraven på kraftiga begränsningar av alkoholkonsumtionen vuxit i takt med den ökade kunskapen om alkoholskadorna och farorna med alkoholanornas utbredning. Utskottet vill åter betona vikten av att samhället på bred front angriper problemen på detta område genom sådana allmänt förebyggande åtgärder som socialutskottet angivit. Utskottet utgår också från att regeringen och socialstyrelsen uppmärksam följer utvecklingen och i möjligaste mån förbättrar underlaget för kommande bedömningar av hithörande frågor.

Sambandet mellan konsumentprisindex och alkoholbeskattningen

Beslutsprocessen för höjning av alkoholbeskattningen i takt med konsumentprisindex har i olika sammanhang varit föremål för diskussion. I samband med den generella skattehöjning på alkoholdrycker som genomför-

des den 1 januari 1983 yrkades motionsvis bl. a. indexanknutna alkoholpriser. Utskottet anförde (SkU 1981/82:52) följande (s. 6, 7) i denna fråga.

Den alkoholpolitiska utredningen (APU) föreslog på sin tid att skatten på sprit och vin skulle utgå med 80 % av alkoholbolagets (dvs. det statliga monopolbolag som enligt utredningens förslag skulle fullgöra de två nuvarande monopolbolagens uppgifter) omsättning av dessa varor exkl. mervärdeskatt. Grunderna för prissättningen skulle fastställas i lag med utgångspunkt i vissa basvarupriser. Priserna skulle justeras minst en gång årligen med hänsyn till ändringar i konsumentprisindex. Bolaget skulle vidare kunna höja priset på särskilda missbruksvaror. Vid remissbehandlingen avstyrktes förslaget av flertalet remissinstanser. Den särskilda beredningsgrupp som granskade APU:s förslag och remissyttrandena däröver fann övervägande skäl tala för att regeringen och riksdagen borde ha full frihet att vidta de skattemässiga och därmed också prispolitiska åtgärder som framstår som erforderliga. Därvid måste, underströk beredningsgruppen, inte endast alkoholpolitiska utan även statsfinansiella skäl kunna tas i beaktande. Den dåvarande socialministern ansåg i likhet med beredningsgruppen att APU:s förslag i denna del borde avslås och vid riksdagsbehandlingen på våren 1977 höjdes inga röster till förmån för en ändrad beslutsprocess vid alkoholbeskattningen.

När frågan nu återkommer i olika motioner får bakgrunden närmast antas vara att regeringen inte lagt fram förslag om höjd alkoholbeskattning efter de höjningar som beslutades vid 1980 års urtima riksmöte, medan konsumentprisindex (KPI) stigit avsevärt därefter. Att dröjsmålet hänger samman med regeringens strävan att framför allt under 1981 undvika sådana lönehöjningar på arbetsmarknaden som skulle ha utlösts om KPI passerat vissa gränser torde vara uppenbart men kan också ses mot den bakgrunden att ökningarna i alkoholkonsumtionen inte svarat mot alkoholprisernas eftersläpning. Enligt utskottets mening saknas anledning att befara att alkoholpriserna på grund av de speciella ekonomiska förhållanden som rått efter 1980 års höjning mera bestående skall ligga under KPI-utvecklingen. De nu framlagda förslagen om skärpningar av beskattningen av de alkoholhaltiga dryckerna innebär att alkoholpriserna återförs till KPI-nivå i enlighet med riksdagens tidigare ställningstagande. Utskottet, som i det följande återkommer till förslagen i propositionen, har med dessa synpunkter främst velat belysa de frågeställningar som Eric Enlund m. fl. (fp) tar upp i yrkandet 1 i motion 1180 om en beslutsprocess enligt APU:s modell och som Lars Werner m. fl. (vpk) behandlar i motion 2097, där motionärerna förordar indexanknutna alkoholpriser.

Med hänsyn till den ingående prövning av frågan om beslutsprocessen som tidigare ägt rum och till de överväganden härom som SAMO gjort i betänkandet Om alkoholpolitiken II liksom till socialministerns uttalanden på grundval härav i proposition 1981/82:143 om åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruket anser utskottet sig inte kunna förorda att den nuvarande beslutsprocessen för alkoholbeskattningen ersätts med andra former för fastställande av alkoholpriserna. Utskottet avstyrker således bifall till dessa yrkanden.

Snabbvinsatser

Reglerna om hemtillverkning av vin för eget behov har blivit föremål för särskild uppmärksamhet sedan s. k. snabbvinsatser lanserats under senare tid. Med anledning härav föreslog alkoholpolitiska utredningen förbud mot användande av extrakt och koncentrat av druvmust eller av annan fruktsaft, vilket också blev riksdagens beslut 1977.

Leverantörerna ändrade då snabbvinsatserna så att de i stället för extrakt och koncentrat innehöll ren fruktsaft och försäljningen av sådana satser fortsatte att öka.

I proposition 1980/81:91 föreslogs vissa ändringar av reglerna i syfte att förbjuda försäljning och användning av snabbvinsatser. Förslaget innebar bl. a. att man vid hemtillverkning endast skulle få använda färska eller torkade frukter, bär, rabarber eller druvor och att förpackningar som innehöll två eller flera separat förpackade råvaror eller beredningsämnen för tillverkningen inte skulle få saluhållas.

Propositionen avsågs på förslag av skatteutskottet (SkU 1980/81:23). Utskottet ansåg att den föreslagna lagstiftningen var komplicerad och svårkontrollerbar och att det med hänsyn till olika omständigheter som redovisades i betänkandet enligt utskottets mening knappast fanns något avgörande argument för det föreslagna förbudet.

Då förbudsfrågan åter aktualiserades 1983 genom motionsvis framförda yrkanden härom anförde utskottet (SkU 1982/83:47) följande (s. 19).

Vid förra riksmötet visade utskottet förståelse för ett förslag i en motion om beskattning av snabbvinsatser. Utskottet ansåg dock att en beskattning knappast var meningsfull, eftersom snabbvinsatserna enligt utskottets uppfattning utan svårighet kunde säljas i olika beståndsdelar, var för sig skattefria.

Den nu aktuella motionen innehåller inte några förslag till nya lösningar av de problem som är förenade med att effektivt ingripa mot snabbvinsatserna utan att samtidigt förbjuda all hemtillverkning av vin. Utskottet är därför inte berett att nu ompröva sina tidigare ställningstaganden till dessa frågor, även om utskottet nu liksom tidigare instämmer i uppfattningen att snabbvinsatserna kan bli ett allvarligt alkoholpolitiskt problem. Möjligheterna till en laglig och så enkel och snabb hemtillverkning som dessa vinsatser medger innebär att syftet med alkoholbeskattningen lätt kan kringgås. En fortsatt ökning kan skapa ett utbredd beteendemönster som inte kan godtas i längden men som kan vara svårt att bryta. Som socialutskottet anför i sitt yttrande innebär försäljningen av billiga snabbvinsatser också att alkohol finns lätt tillgänglig även för ungdomar. Utskottet utgår från att regeringen och socialstyrelsen uppmärksamhet följer utvecklingen och på nytt lägger fram förslag till åtgärder mot snabbvinsatserna om försäljningen visar samma oroande utveckling som nu är fallet. — — —

När det gäller marknadsföringen av snabbvinsatser bör också ett utslag av marknadsdomstolen nämnas. Ett företag som marknadsför snabbvinsatser, bl. a. genom direktreklam, hade på begäran av konsumentverket gått med

på att inte sända ut sådan reklam till barn under 20 år (se NU 1982/83:23 s. 8). Sedan bolaget fortsatt som tidigare och KO därför fört frågan till marknadsdomstolen slog domstolen fast att det inte är tillåtet att marknadsföra snabbviner genom direktreklam till ungdomar under 20 år (1984:1, MD 1983:25).

Tillverkning av cider

När utskottet under våren 1980 behandlade ett motionsyrkande om åtgärder i syfte att underlätta tillverkning och försäljning av svensk cider anförde utskottet (SkU 1979/80:44) bl. a. följande (s. 7, 8).

Frågan om cider är inte ny för riksdagen, som under 1950-talet och början av 1960-talet prövade ett flertal motioner med liknande yrkanden. Att dessa så småningom avfördes från dagordningen sammanhängde med att en kommitté – 1959 års utskänkingsutredning – fick i uppdrag att pröva ciderfrågan. Utredningen föreslog att cider skulle få tillverkas och säljas på samma villkor som maltdrycker men att ciderdryckerna skulle beskattas något lägre än maltdryckerna med hänsyn till deras högre framställningskostnader. Motivet för införandet av cider var främst att åtgärden skulle utgöra ett stöd för fruktodlingen.

När riksdagen 1963 avvisade tanken på att införa ciderdrycker skedde det med motiveringen att frågan främst borde bedömas från nykterhetspolitiska synpunkter och att dessa talade mot en sådan åtgärd. Man befärade att införandet av en ny typ av alkoholdrycker skulle bidra till ökad alkoholkonsumtion och sprida alkoholvanorna till nya grupper, främst ungdomen. Åtgärder till stöd för fruktodlingen borde prövas i annat sammanhang.

Såvitt utskottet kan finna har motionärerna inte framfört några nya argument till stöd för en introduktion av alkoholstarkare ciderdrycker på den svenska marknaden. Importerad s. k. lättcider finns redan att tillgå. Alkoholforskningen har visat att nya sorter som regel inte kommer in i stället för andra utan att de tenderar att utgöra en tilläggskonsumtion. Härtill kommer att starkare ciderdrycker främst kan antas intressera ungdomliga konsumentgrupper. Utskottet finner att förslaget framstår som oförenligt med den alkoholpolitiska målsättningen att begränsa den alltför höga konsumtionen och avstyrker därför motion 1574.

Etablering av systembutiker

1977 års alkoholpolitiska beslut innebar bl. a. att butiks nätet skulle kompletteras där det var glesast och med butiker som har begränsat öppethållande på orter med litet befolkningsunderlag och långa avstånd till närmaste butik. Det var enligt utskottets mening (SkU-1976/77:40) dock inte lämpligt att låsa etableringen vid ett bestämt antal butiker årligen eller att införa någon annan form av kvotering. Prioriteringen borde ske efter de nu angivna riktlinjerna och med beaktande av de alkoholpolitiska och kommunala intressena. En sådan etableringspolitik skulle innebära att kommuner som har centralort med ett befolkningsunderlag som åtminstone motiverar

en butik med begränsat öppethållande skulle kunna få en egen systembutik inom rimlig tid om de så önskade. Samtidigt anförde utskottet att den fortsatta etableringen inte fick leda till ett överdimensionerat butiksnät med ökade risker från alkoholpolitisk synpunkt som följd.

Då frågan behandlades på våren 1982 anförde utskottet (SkU 1981/82:40) att den utbyggnadstakt som redovisats i den då aktuella propositionen – i genomsnitt knappt två nya butiker per år – innebar en viss utsträckning i tiden av den etableringspolitik som riksdagen beslutat. Utskottet kunde för sin del ansluta sig till socialministerns uttalanden att etableringen måste genomföras på ett sådant sätt att man i möjligaste mån förhindrar såväl alkoholpolitiska som sociala olägenheter. Detta borde enligt utskottets mening inte hindra att man såvitt möjligt också tog hänsyn till de kommunala önskemålen. Utskottet fann att de framställda motionsyrkandena inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

Enligt vad som då gällde skulle utbyggnaden av butiksnätet i första hand ske i kommuner där centralorten var belägen på ett vägvstånd till närmaste ort med systembutik om minst 40 km. Genom ett tillägg den 23 september 1982 till avtalet mellan staten och Systembolaget har bestämmelserna om vägvstånd nu ändrats till 30 km. Beslut om etablering i de kommuner i denna grupp som har gjort framställning om inrättande av systembutik skall fattas i sådan takt att beslut beträffande samtliga kommuner föreligger senast under år 1987 eller, om ansökan inkommer till bolaget år 1986 eller senare, inom två år från inkomstdagen.

När frågan ånyo behandlades 1983 redovisade utskottet (SkU 1982/83:47) sina tidigare synpunkter och anförde (s. 20, 21) följande.

Utskottet har inte f. n. något att erinra mot den takt i vilken utbyggnaden av butiksnäten sker. När det gäller kommuner med kortare vägvstånd utgår utskottet från att prövningen av etableringsfrågan sker med beaktande av utskottets synpunkter tidigare år vid behandlingen av denna fråga.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motion 311.

Inköpsåldern

När myndighetsåldern 1974 sänktes från 20 till 18 år gjordes inte någon motsvarande sänkning av åldersgränsen för inköp i systembutik. Vid 1977 års alkoholpolitiska reform föreslogs i proposition 1976/77:108 att ett ställningstagande till frågan om sänkning av denna åldersgräns till myndighetsåldern borde anstå tills följderna för ungdomen av mellanölets avskaffande kunde överblickas. Utskottet (SkU 1976/77:40) anslöt sig till förslaget i propositionen men uttalade beträffande motiveringen att en ändring av inköpsåldern inte borde anstå enbart med hänsyn till erfarenheterna av mellanölets avskaffande utan att man borde avvakta verkningarna av de beslutade alkoholpolitiska åtgärderna i sin helhet. Då frågan väcktes på nytt 1979 hänvisade utskottet (SkU 1978/79:33) endast till sitt och riksdagens tidigare ställningstagande.

Systembutikernas öppethållande

När riksdagen 1982 beslutade att systembutikerna skulle hållas stängda under lördagarna byggde beslutet på erfarenheterna från en försöksverksamhet med lördagsstängning under perioden juni–september 1981. Vid behandlingen av förslaget om en fortsatt lördagsstängning anförde utskottet (SkU 1981/82:50) bl. a. följande (s. 10, 11).

Utskottet vill inte övervärdera den alkoholpolitiska betydelsen av lördagsstängda systembutiker. Det förhållandet att man kunnat redovisa vissa positiva effekter under en kort försöksperiod måste inte med nödvändighet innebära att dessa vinster blir bestående om systemet permanentas. Blir resultatet på sikt i stället en väsentlig ökning av langningen som vissa motionärer befarar kan självfallet värdet av lördagsstängningen diskuterat. Mot denna bakgrund är det givetvis angeläget att en ny och mera grundlig utvärdering av de alkoholpolitiska verkningarna av lördagsstängningen kommer till stånd när man fått mera bestående erfarenheter av systemet. Det är enligt utskottets mening inte lämpligt att nu fastställa någon ny och längre försöksperiod som skall följas av nya utvärderingar och diskussioner. En avgjort enklare väg är att nu besluta om lördagsstängningen och sedan noga följa upp verkningarna, vilket enligt socialministerns uttalanden också skall ske. Skulle de kommande erfarenheterna ge vid handen att lördagsstängningen på sikt medför fler alkoholpolitiska nackdelar än fördelar kan beslutet ändras med kort varsel.

De fördelar som kunnat redovisas som resultat av försöksverksamheten finner utskottet vara av sådant värde att det skulle framså som ansvarslöst om man inte fullföljer försöket med en permanent lördagsstängning. Utskottet kan följaktligen inte biträda yrkandena om avslag på propositionen i denna del eller om ytterligare försöksverksamhet. Inte heller finner utskottet skäl att tillstyrka förslaget om kvällsöppethållande av systembutikerna. Yrkandet om utvärdering av den permanenta lördagsstängningen anser utskottet tillgodosett genom vad som ovan anförts medan övriga yrkanden torde vara tillgodosedda genom propositionen, som utskottet alltså tillstyrker i denna del.

Den ovannämnda uppföljningen av verkningarna av lördagsstängningen redovisas i en utvärdering som socialdepartementet publicerat under våren 1984. Effekterna av lördagsstängda systembutiker (Ds S 1984:8). I denna utvärdering sammanfattas resultatet sålunda.

De effekter av lördagsstängningen som kunde konstateras i samband med försöket sommaren 1981 kvarstår i stora drag. Även under sommaren 1982 och sommaren 1983 har lördagsstängningen lett till ett minskat antal ingripanden mot berusade personer, ett minskat antal polisingripanden med anledning av lägenhetsbråk och ett minskat antal anmälda misshandelsfall. Dessutom visar utvärderingen att också antalet anmälda skadegörelser minskar under sommarmånaderna, såväl 1981 som 1982 och 1983. Att detta inte gick att påvisa i samband med utvärderingen av försöket sommaren 1981 beror på att analysen vid det tillfället inte gjordes på dygnsuppdelade data.

Lördagsstängningens effekter under övriga delar av året är inte lika entydiga. Resultatet för hela den hittillsvarande stängningsperioden

(t. o. m. december 1983) visar att fylleri, lägenhetsbråk och misshandel inomhus mellan bekanta minskar till följd av lördagsstängningen oberoende av årstid. När det gäller misshandel utomhus mellan obekanta samt skadegörelse, som också i huvudsak sker utomhus, föreligger ingen positiv effekt totalt sett. Med de beräkningsmetoder som använts blir resultatet i stället att lördagsstängningen lett till en ökning.

Systembolagets information

Yrkanden om att Systembolagets informations- och propagandaverksamhet skall övertas av socialstyrelsen har behandlats av riksdagen vid flera tillfällen. Då frågan senast behandlades under våren 1982 anförde utskottet (SkU 1981/82:50) följande (s. 17, 18).

Utskottet vill för sin del vidhålla sin tidigare uppfattning att en bättre samordning av informationsinsatserna bör komma till stånd på sikt. Som ett första steg mot en bättre samordning av frågorna borde ett närmare samarbete kunna etableras mellan alkoholnämnden och Systembolaget. Utskottet, som förutsätter att regeringen följer dessa problem med uppmärksamhet, är inte berett att för egen del ta något initiativ i frågan. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till de nu behandlade motionsyrkandena.

Återinförande av mellanöl

Sedan riksdagen i samband med 1977 års alkoholpolitiska reform beslutat förbjuda försäljning av mellanöl i den allmänna handeln har endast enstaka röster höjts för ett återinförande av mellanölet. Vid behandlingen under våren 1979 av motionsyrkanden om återinförande av mellanölet och om utvärdering av mellanölsförbudet anförde utskottet (SkU 1978/79:33, s. 6) bl. a. följande.

Vad angår ungdomens alkoholvanor efter mellanölsförbudet vill utskottet uttala att resultaten av hittills verkställda undersökningar måste betecknas som osäkra. Det finns också anledning erinra om att åtskilliga röster i den tidigare mellanölsdebatten gjorde gällande att ett förbud skulle leda till ökad konsumtion av såväl det svagare öl som skulle få säljas i allmänna handeln som av de starkare alkoholdryckerna. Mot dessa invändningar anfördes då och kan enligt utskottets mening alltså göras gällande, att de väsentligaste vinsterna av mellanölets slopande är att man kunnat förhindra ett ölmissbruk som tenderade att börja i allt lägre åldrar och i många fall syntes skapa ett alkoholberoende redan i tidiga tonår. Däremot har inte någon realistisk alkoholpolitiker räknat med att mellanölsförbudet i ett slag skulle på något genomgripande sätt kunna förändra ungdomens alkoholvanor i övrigt, så länge man inte lyckats ändra de vuxnas dryckesvanor.

Utskottet, som med hänvisning till det anförda varken finner skäl förorda att mellanölet återinförs eller att mellanölsförbudet utvärderas, avstyrker bifall till motionerna 219, 496 och 562.

Försäljningstiderna för öl

Före 1977 års alkoholpolitiska reform fick öl, alltså även mellanöl, säljas i butik på vardagar mellan kl. 8.00 och 20.00 men kommunerna hade rätt att medge försäljning på annan tid. I proposition 1976/77:108 föreslogs att tidsbegränsningen skulle slopas med hänsyn till att den främst varit motiverad av mellanölsproblemen. I motioner yrkades bibehållen tidsbegränsning. Socialutskottet tillstyrkte dessa yrkanden i sitt yttrande över motionerna och skatteutskottet (SkU 1976/77:40), som biträdde socialutskottets uppfattning, fann inte särskilda dispensmöjligheter erforderliga. Riksdagen godkände skatteutskottets förslag.

Servering m. m.

Återkallande av serveringstillstånd vid ekonomisk misskötsamhet eller brottslighet

När riksdagen under våren 1982 behandlade ett förslag om att i lagen (1977:293) om handel med drycker (LHD) ta in bestämmelser om återkallelse av serveringstillstånd vid ekonomisk misskötsamhet yrkades motionsvis såväl avslag på som ändringar av det framlagda lagförslaget. Utskottet anförde (SkU 1981/82:50) i denna fråga bl. a. (s. 12, 14) följande.

Motionärernas invändningar knyter an till en mångårig diskussion av frågan hur långt länsstyrelserna bör gå vid omprövning av serveringstillstånd på grund av ekonomisk misskötsamhet. Frågan som tidigare också behandlats av näringsutskottet har i och för sig stor principiell räckvidd. Utskottet vill inte bestrida att det kan ligga viss fara i att tillämpa en lagstiftning med ett rent alkoholpolitiskt syfte för att bekämpa ekonomisk misskötsamhet eller brottslighet enbart på den grunden att anmärkningarna av ekonomisk art skulle kunna medföra risker för alkoholpolitiska olägenheter. Det skulle enligt utskottets mening ha varit av värde om lagrådet funnit anledning att närmare belysa dessa frågeställningar.

Det väsentliga med förslaget är att det ger myndigheterna bättre information när det föreligger risk för sådan ekonomisk misskötsamhet eller brottslighet som kan ändra förutsättningarna för tillståndet. Vid en eventuell omprövning av tillståndet får sedan hänsyn tas till alla faktorer som inverkar på bedömningen, bl. a. i vad mån tillståndsinnehavaren ansträngt sig för att klara upp sina affärer.

Ett annat problem i detta sammanhang är risken för vitt skilda bedömningar vid olika länsstyrelser. Det bör enligt utskottets mening ankomma på socialstyrelsen att skyndsamt lämna anvisningar om den nya lagstiftningens tillämpning. Utskottet anser sig under de angivna förutsättningarna inte böra avvisa lagförslaget men väl förorda viss försiktighet vid dess tillämpning.

Prissättningen av alkoholdrycker vid servering

Restaurangpriserna på alkoholdrycker har riksdagen behandlat vid olika tillfällen och då dessa frågor senast aktualiserades uttalade utskottet (SkU 1982/83:47, s. 20) följande.

Reglerna om prissättningen av olika drycker på restauranger innebär att priset på dryckerna minst skall motsvara inköpspriset plus skäligt tillägg (25 %) för serveringskostnaderna. Priset skall sättas så att försäljningen av drycker med starkare alkoholhalt inte främjas.

Utskottet instämmer i och för sig i motionärens uppfattning att det kan vara önskvärt att begränsa de nuvarande i allmänhet mycket höga restaurangpriserna på drycker av olika slag. Utskottet vill dock framhålla att restaurangpriserna regelmässigt är väsentligt högre än som följer av lagstiftningen och socialstyrelsens rekommendationer.

Enligt utskottets uppfattning bör man inte tillåta en prissättning som gynnar starkare drycker. Med hänsyn härtill och då det inte är möjligt att komma till rätta med problemet enbart genom att slopa reglerna om prissättningen, avstyrker utskottet motionen i denna del.

Tillståndsreglerna för servering av öl i personalmatsalar

Enligt 34 § LIID är all servering av alkoholdrycker med undantag för mässar på örlogsfartyg underkastad tillståndsvång. Före 1977 års reform fick öl serveras utan tillstånd i personalmatsalar. De nya bestämmelserna ledde till vissa praktiska komplikationer som motiverade motionsyrkanden och även förslag från regeringen (prop. 1978/79:111) om upphävande av desamma i fråga om personalmatsalarna, som föreslogs få servera alla slags alkoholdrycker utan tillstånd. Regeringsförslaget avvisades på utskottets hemställan (SkU 1979/80:44) med följande motivering.

På grund av vissa olyckliga omständigheter kom tillståndsvånget för öl i personalmatsalar m. m. att medföra ett icke obetydligt administrativt krångel för dem som avsåg att bedriva sådan servering efter bestämmelsernas ikraftträdande. När skatteutskottet på våren 1978 behandlade motionsyrkanden om slopande av tillståndsvånget för ölservering i personalmatsalar kunde utskottet emellertid konstatera att tillståndsfrågorna var avklarade och att ett slopande av tillståndsvånget för tillkommande personalmatsalar närmast vore ägnat att skapa nya gränsdragningsproblem. Utskottet avstyrkte därför dessa yrkanden. Då frågan återkom i motioner under den allmänna motionstiden 1979 vidhöll utskottet denna ståndpunkt. Riksdagen hade därför två gånger på utskottets hemställan avvisat ett slopande av tillståndsvånget för ölservering i personalmatsalar när den dåvarande regeringen i syfte att minska krånglet på detta område lade fram förslag härom i proposition 1978/79:111.

Såvitt utskottet kan finna gäller alltså utskottets tidigare invändningar, och a-nämnden har i sitt yttrande med hänvisning till de tidigare riksdagsbesluten avstyrkt ändring av bestämmelserna. Propositionen tar i detta sammanhang emellertid inte upp enbart ölfrågan utan där läggs också fram ett förslag om att alla alkoholdrycker skall få serveras i personalmatsal utan

tillstånd. Denna åtgärd går alltså mycket längre än vad den tidigare lagstiftningen tillät och strider direkt mot den remissopinion som ledde till att ett motsvarande förslag av APU inte blev framlagt för riksdagen. Enligt utskottets mening skulle ett bifall till propositionen i denna del kunna leda till uppkomsten av svårkontrollerade serveringsrörelser som skulle bereda tillsynsmyndigheterna betydande problem. Myndigheterna måste nämligen kunna leda i bevis att rörelsen inte skall anses vara personalmatsal eller att försäljningen inte sker till slutet sällskap innan de kan påfordra tillstånd och vidta andra erforderliga åtgärder. Utskottet finner därför att de alkoholpolitiska nackdelarna av förslaget måste anses väga avsevärt tyngre än det merarbete som tillståndsprövningen kan medföra. Härtill kommer att även i dessa fall tillståndsfrågorna redan är prövade för flertalet personalmatsalar, varför ändringen knappast kommer att leda till något minskat krångel.

I enlighet med det anförda avstyrker utskottet bifall till propositionen i här behandlade delar.

Riksdagen har på hemställan av utskottet, som främst motiverat sitt ställningstagande med hänvisning till de tidigare besluten, också senare avvisat motsvarande motionsyrkanden beträffande avskaffande av tillståndstvånget för personalmatsalar.

Beskattningsfrågor

Beskattningen av vissa lättviner m. m.

Under en lång följd av år har frågan om lättnader i beskattningen av vissa lättviner – s. k. kvalitetsviner, varit föremål för riksdagens prövning. Förslagen till åtgärder i sådant syfte har under senare år preciserats till en sänkning av procentavgiften för viner i prislägen upp till 60–70 kr. Utskottet har genomgående avstyrkt sådana yrkanden, men under våren 1983 biföll riksdagen en reservation av skatteutskottets minoritet med begäran om förslag till en sålunda ändrad vinbeskattning. I proposition 1983/84:7 med förslag om bl. a. skärpt vinbeskattning anförde emellertid finansministern att han inte funnit någon acceptabel lösning som utan olägenheter av skilda slag sänker priset på viner i mellanprisläget. Någon ändring av beskattningsprinciperna föreslogs därför inte.

Utskottet (SkU 1983/84:7) anslöt sig till uttalandet i propositionen och sammanfattade sitt ståndpunktstagande i frågan sålunda.

Yrkanden om lättnader i beskattningen av kvalitetsviner har behandlats av riksdagen vid upprepade tillfällen. Dessa yrkanden har grundat sig på uppfattningen att inköpspriserna på kvalitetsviner stigit snabbare än i fråga om annat vin och att beskattningsreglerna förstärkt prisskillnaderna på ett sätt som inte kan motiveras av alkoholpolitiska skäl. En annan utformning av beskattningen skulle enligt denna ståndpunkt kunna göra kvalitetsvinerna åtkomliga även för normala inkomsttagare och främja en övergång till alkoholsvaga drycker.

Utskottet har vid sin återkommande prövning av denna fråga avvisat de framställda kraven. Som utskottet då framhållit slår skatten redan i dag väsentligt hårdare mot det prisbilliga sortimentet, om man ser till försäljningspriset i förhållande till inköpspriset. Härtill kommer att prisökningarna för dessa viner under en följd av år hållits på en högre nivå än som föranleds av den allmänna prisutvecklingen. Detta medför att utskottet – med hänsyn bl. a. till den oroande utvecklingen i fråga om hemtillverkning – inte är berett att förorda skatteskärpningar för detta sortiment utöver vad som följer av de principer som hittills har tillämpats i fråga om denna prissättning. Utrymmet för skattehöjningar är av motsvarande skäl begränsat även när det gäller spritdrycker. Eftersom beskattningen av de billigaste dryckerna bör avvägas med hänsyn till vad som är lämpligt från alkoholpolitiska utgångspunkter saknas enligt utskottets uppfattning utrymme för att därutöver vidta skattehöjningar inom detta sortiment för att finansiera skattelättnader för andra drycker.

Utskottet kan inte heller vitsorda att skatten på de dyrare vinerna är oskäligt hög. Höjningarna av skatten på lättviner har alltsedan början av 1960-talet utformats så att skattehöjningarna i kronor räknat blivit lika stora för alla viner. Procentavgiften har hela tiden varit oförändrad, och Vin- & Spritcentralens och Systembolagets prispålägg i övrigt är förhållandevis små. Enligt vad utskottet erfarit är inte heller prisläget för kvalitetsvinerna anmärkningsvärt högt här jämfört med Europa i övrigt.

Utskottet finner – nu liksom tidigare – att en sänkning av procentavgiften för lättviner inte kan motiveras och avstyrker motionerna. Utskottet har inte heller i övrigt något att erinra mot de förslag rörande dryckesbeskattningen som läggs fram i propositionen.

Resandes skattefria införsel

När frågan om beskattning av resandeförseln av alkoholdrycker senast behandlades av riksdagen anförde utskottet (SkU 1982/83:47) följande (s. 19, 20).

Utskottet har vid sin behandling av likartade frågor förra året avstyrkt bifall till då föreliggande motioner med hänvisning till vissa uttalanden i den alkoholpolitiska propositionen våren 1981. Enligt dessa uttalanden borde vissa alkoholpolitiska begränsningar i den legala införseln inte uteslutas. Utskottet har också hänvisat till Nordiska rådets rekommendation till regeringarna i de nordiska länderna att på ett internationellt plan samfällt verka för sådana begränsningar.

Utskottet vill framhålla att den skattefria införseln vilar på internationell praxis och att speciella lösningar av denna fråga för Sveriges del såvitt möjligt bör undvikas. Frågan är fortfarande aktuell i Nordiska rådet. I avvaktan på de resultat som möjligen kan uppnås i det pågående arbetet med denna fråga avstyrker utskottet motionen.

Skatteförmåner för viss likörtillverkning

I nyssnämnda betänkande avstyrkte utskottet också en motion om ändrad beskattning för att möjliggöra tillverkning av likör på norrländska bär och om lokalisering av en statlig likörfabrik till Norrland.

Utredningsdirektiv m. m.

Med anledning av bl. a. frågor som aktualiserats i vissa av de i detta betänkande behandlade motionerna har regeringen tillkallat en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av vissa regler inom alkohollagstiftningen. Direktiven (Dir. 1984:30) för utredningen har följande lydelse.

I riksdagens alkoholpolitiska beslut år 1977 lades grunderna fast för den svenska alkoholpolitiken (prop. 1976/77:108, SkU 40, rskr 231). Beslutet innebar bl. a. omfattande förändringar av alkohollagstiftningen. Denna lagstiftning är i huvudsak samlad i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, lagen (1977:293) om handel med drycker, lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat och lagen (1977:306) om dryckesskatt.

Under senare tid har från flera håll förts fram krav på vissa ändringar av reglerna på alkoholområdet.

Riksrevisionsverket (RRV) har nyligen genomfört en kartläggning av hur reglerna för servering av alkoholdrycker tillämpas och kommit med förslag till vissa ändringar. I promemorian (1984-02-14) Servering av alkoholdrycker konstaterar RRV att serveringsfrågorna omgärdas av ett förhållandevis krångligt regelsystem och en omfattande administration. I promemorian berör RRV också reglerna om tillstånd för detaljhandel med öl. Promemorian utmynnar i en rekommendation att en rad frågor borde ses över mer ingående.

Även i andra sammanhang har olika brister i alkohollagstiftningen aktualiserats. Det gäller främst tillståndsgivningen vid servering och försäljning samt svårigheter och inkonsekvenser vid tolkningen av vissa bestämmelser. En rad förändringar har bl. a. efterlysts i olika riksdagsmotioner.

Riksdagen har vid flera tillfällen uttalat att de restriktioner som finns på alkoholområdet måste begränsas till sådana som allmänheten uppfattar som meningsfulla. Det finns risk för att förtroendet för alkoholpolitikens grunder minskar om regelsystemet är onödigt krångligt eller om alkohollagstiftningen uppfattas som föråldrad.

Grunderna för alkoholpolitiken enligt 1977 års riksdagsbeslut bör ligga fast. Det finns emellertid skäl att se över vissa regler i lagstiftningen på alkoholområdet. Som grund för detta arbete bör ligga de synpunkter som förts fram av bl. a. RRV. Översynsarbetet kommer därmed främst att beröra frågor om servering och annan handel med alkoholdrycker. Syftet bör vara att åstadkomma förenklingar och rationaliseringar – och därmed en minskad byråkrati – i det alkoholpolitiska regelsystemet. Lagen om dryckesskatt bör inte omfattas av översynen.

Kommittén mot ekonomisk brottslighet har i ett delbetänkande (SOU 1984:8) Näringstillstånd lagt fram förslag bl. a. om förutsättningarna för etablering i restaurangbranschen. Betänkandet bereds f. n. i regeringskansliet. Utgången av denna beredning bör beaktas i översynsarbetet. Översy-

nen har vidare beröringspunkter med stämpelskatteutredningen (Dir. B 1977:06).

För översynsarbetet gäller kommittédirektiv (Dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagens inriktning.

Översynen skall slutföras under första halvåret 1985.

Vidare kan nämnas att regeringen aviserat en proposition under hösten angående öppethållande och ölförsäljning.

Utskottet

Alkoholpolitikens allmänna målsättning m. m.

Alkoholpolitiken har i sina huvuddrag varit oförändrad efter 1977 års alkoholpolitiska reform och vissa av de önskemål om preciseringar och skärpningar av denna politik som utskottet behandlar i detta betänkande avvisades redan i samband med reformens genomförande.

Utskottet uttalade i samband med reformen att målsättningen borde vara att begränsa den totala, alltför höga alkoholkonsumtionen och att komma till rätta med alkoholmissbruket. Vad som nu kan konstateras är att den mätbara konsumtionen av alkohol sjunkit väsentligt under de senaste åren men att missbruksproblemen ännu inte reducerats i motsvarande mån. En följd av det effektivare utnyttjande av skatteinstrumentet för att dämpa konsumtionen som reformen innebar, är att hembränningen och hemtillverkningen av vin har ökat. Som socialutskottet framhållit i sitt yttrande tyder en viss nedgång i alkoholskadorna under senare år på att totalkonsumtionen och inte endast den registrerade försäljningen minskat. På sikt bör en fortsatt utveckling i denna riktning också kunna leda till en reduktion av missbruket, som främst kan konstateras hos gruppen storkonsumenter.

Ser man alltså till utvecklingen i stort är det enligt utskottets mening inte någon överdrift att påstå att verkningarna av 1977 års reform hittills i huvudsak motsvarat förväntningarna. Det som främst återstår att åstadkomma, förutom en fortsatt konsumtionsminskning, finner utskottet vara att långsiktigt ändra attityderna till alkoholbruket genom bl. a. ökad information till ungdomen och att på alla sätt hjälpa alkoholproblematikerna ur deras svåra situation. Det fortsatta arbetet bör i huvudsak kunna bedrivas efter de riktlinjer som gäller och utan några väsentliga ändringar av försäljnings- eller beskattningsregler. När den alkoholpolitiska utvecklingen i stora drag överensstämmer med statsmakternas intentioner saknas enligt utskottets mening anledning att tillgripa åtgärder som inte har stöd i någon bredare opinion för att påskynda utvecklingen, särskilt som sådana ingripanden kan skapa negativa attityder mot de alkoholpolitiska strävandena överlag. De motionärer som förordar införandet av en alkoholoransonering gör det främst i det vällovliga syftet att begränsa storkonsumenternas alkoholförbrukning. Det är möjligt men långt ifrån säkert att en ransonering skulle vara till gagn för denna grupp. Däremot är det helt okänt hur övriga konsumenter kommer att reagera. Några av de bärande skälen för motbokens avskaffande var att

den inte visat sig kunna skydda dem den var avsedd att skydda – främst ungdomen – och att man ville avveckla den suggestionseffekt som ansågs ligga i ransoneringssystemet och som antogs verka så att ett flertal konsumenter köpte ut sin ranson och drack upp den för att den inte skulle frysa inne. Även med den – jämfört med motbokstiden – väsentligt lägre ranson som förordas av rikskommittén för alkoholransonering kan det inte uteslutas att ett ransoneringssystem kan medverka till att öka konsumtionen hos vissa grupper. En ransonering kan också bidra till att konservera alkoholvanorna och till att bibringa konsumenterna den uppfattningen att alkoholförtäring inom gränserna för den fastställda ransonen alltid är riskfri.

Mot denna bakgrund och med instämmande i vad socialutskottet anfört i denna fråga anser skatteutskottet att man i första hand bör fortsätta den hittills förda politiken, helst med intensifierade insatser i fråga om alkoholproblematikerna och ungdomen och att restriktionsåtgärder alltså bör övervägas först om utvecklingen mera påtagligt försämrats.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna 304 av Rune Torwald (c) och Rune Gustavsson (c), 347 av Marianne Karlsson (c) och 1138 av Börje Stensson (fp) och Olle Grahn (fp) om införande av alkoholransonering. Vad utskottet uttalat i denna fråga torde också i huvudsak tillgodose yrkande 3 i motion 2100 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) i samma fråga. Vad utskottet här anfört om ett fullföljande av 1977 års alkoholpolitiska beslut innebär också att utskottet inte kan tillstyrka yrkande 3 i motion 752 av Birger Hagård (m) om utredning i syfte att avskaffa resp. minska de alkoholpolitiska restriktionerna.

I nyssnämnda motion 2100 och i motionerna 1132 av Thure Jadestig (s) och Barbro Nilsson i Örnköldsvik (s) och 1454 av tredje vice talmannen Karl Erik Eriksson m. fl. (fp) begärs en utvärdering av 1977 års alkoholpolitiska beslut. Lars Werner m. fl. (vpk) begär i motion 1499 tillsättandet av en statlig alkoholkommission, som skall svara för en mer medveten och utvecklad alkoholpolitik.

Enligt utskottets mening torde det vara förenat med utomordentliga svårigheter att inom rimlig tid göra en meningsfull utvärdering av ett så vittomfattande beslut som 1977 års alkoholpolitiska reform. Även om man begränsar utvärderingen – vilket föreslås i motion 1132 – till enskilda beslut som information, reklamförbud m. m. är det knappast troligt att man därigenom skulle nå några resultat av större värde för den kommande alkoholpolitiken. Inte ens i de fall då en utvärdering startar samtidigt med att den åtgärd som skall utvärderas sätts i kraft – såsom skedde i fråga om lördagsstängningen av systembutikerna – blir resultatet alltid entydigt. Att i efterhand försöka fastställa exempelvis effekterna av reklamförbudet förefaller under sådana förutsättningar inte meningsfullt. I stället bör det ankomma på en central ledningsgrupp att följa upp alkoholpolitiken och ta de initiativ som erfordras. Vid 1977 års reform förutsattes att den till socialstyrelsen knutna a-nämnden skulle ha denna funktion. I syfte att skapa

en bättre samordning av bl. a. alkoholinformationen har i en särskild utredning föreslagits att a-nämnden avskaffas och att en del av dess uppgifter överförs till ett särskilt råd med direkt anknytning till regeringen. Regeringen väntas – som framgår av socialutskottets yttrande – i höst lägga fram en proposition rörande bl. a. denna fråga. Skatteutskottet anser att de nu förväntade förslagen bör kunna leda till bredare och bättre samordnade informationsinsatser på alkoholområdet. Utskottet finner en sådan verksamhet mera angelägen än ytterligare utredningar eller statistik i alkoholfrågan eller tillsättande av en särskild alkoholkommission. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna 1132, 1454, 1499 samt yrkandena 1 och 5 i motion 2100.

I motion 2100 yrkande 2 återkommer frågan om uppställande av krav på ett preciserat delmål för alkoholpolitiken, nämligen att sänka alkoholkonsumtionen med 20 % för en kommande tioårsperiod. Socialutskottet avstyrker nu liksom tidigare detta yrkande med hänvisning bl. a. till svårigheterna att fastställa den totala alkoholkonsumtionen. Skatteutskottet ansluter sig till socialutskottets bedömning och avstyrker också detta yrkande.

I yrkande 4 i nyssnämnda motion tas upp en annan av riksdagen tidigare behandlad fråga, nämligen sambandet mellan konsumentprisindex (KPI) och alkoholbeskattningen. Utskottet har vid sin tidigare behandling av motsvarande yrkanden framhållit att det saknas anledning att befara att alkoholpriserna mera bestående skall ligga under KPI. Det är enligt utskottets mening angeläget att understryka vikten av att alkoholbeskattningen ändras i sådan takt att alkoholpriserna inte ligger efter KPI-utvecklingen. Utskottet finner inte skäl att tillstyrka yrkande 4 i motion 2100 i den mån yrkandet inte är tillgodosett genom vad utskottet här uttalat.

Tillverkningsfrågor

En fråga som varit föremål för riksdagens prövning vid åtskilliga tillfällen är hemtillverkningen av vin med användande av s. k. snabbvinsatser. Marianne Karlsson (c) yrkar i motion 346 förbud mot försäljning av sådana vinsatser och Elver Jonsson (fp) och Olle Grahn (fp) vill i motion 2160 ha förslag om åtgärder i samma syfte. Socialutskottet delar motionärernas uppfattning att syftet med alkohollagstiftningen allvarligt motverkas av försäljningen av snabbvinsatser och finner det särskilt oroande att ungdomen kan befaras lägga grunden till alkoholproblem genom sådan vintillverkning. Socialutskottet förutsätter att regeringen i lämpligt sammanhang ånyo överväger denna fråga.

Som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen har riksdagen på skatteutskottets hemställan 1981 avslagit ett av regeringen framlagt förslag om förbud mot försäljning av snabbvinsatser. Utskottet anförde bl. a. att lagstiftningen var komplicerad och svårkontrollerbar. De svårigheter som är förenade med en lagstiftning av angivet slag hänger närmast samman med att

alla de komponenter som ingår i snabbvinsatserna, med undantag av fruktsaften, normalt funnits att köpa i de affärer som tillhållit tillbehör för vanlig hemtillverkning av vin. Snabbvinsatsen innebär alltså bara att man gjort ett paket som innehåller saft, vissa kemikalier och en bruksanvisning. Utan tvivel underlättar vinsatserna hemtillverkningen av vin, särskilt som de numera saluförs i flertalet större varuhus och genom postorderfirmor, men det torde vara svårt att fastställa i vilken omfattning snabbvinerna bidragit till en ökad totalkonsumtion. Den i början snabbt ökande försäljningen av vinsatser synes numera ha avtagit. Verkställda undersökningar tyder på att snabbvinsatserna svarar för en tredjedel av hemtillverkningen av vin. Den som anskaffat utrustning för tillverkning av snabbvin kan vid ett förbud mot vinsatserna lätt övergå till ordinär hemtillverkning på samma sätt men med billigare råvara. Utskottet vill med dessa synpunkter inte försvara det kommersiella utnyttjandet av hemtillverkningsreglerna som snabbvinsatserna innebär utan endast framhålla svårigheterna att med bibehållen rätt till hemtillverkning av vin förbjuda saluförandet av vinsatser. Utskottet förutsätter att socialstyrelsen följer utvecklingen med uppmärksamhet och föreslår de åtgärder som påkallas därav. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna 346 och 2160.

Lars Ahlmark (m) begär i yrkande 1 i motion 1439 en översyn av dryckeslagstiftningen i syfte att svensk cider skall få tillverkas och försälas på samma villkor som öl och starköl.

Utskottet vill i denna fråga, som har gamla anor, först konstatera att om man godtar de föreslagna villkoren för svensk cider måste man av handelspolitiska skäl medge import av cider på samma villkor. Det är under sådana förutsättningar osäkert om förslaget kommer att medföra det stöd för den svenska fruktodlingen som motionären vill skapa. Enligt utskottets mening måste frågan emellertid bedömas främst från alkoholpolitiska utgångspunkter, och utskottet finner nu liksom tidigare att förslaget är oförenligt med strävandena att dämpa alkoholkonsumtionen. Utskottet avstyrker således detta yrkande.

Detaljhandel med alkoholdrycker

Etablering av systembutiker

Frågan i vilken takt och under vilka förutsättningar Systembolaget skall bygga ut sitt butiks nät har sedan länge varit kontroversiell på grund av att de kommunala önskemålen om en snabb utbyggnad i många fall inte kunnat förenas med de alkoholpolitiska synpunkterna, som talat för en mattfull utbyggnadstakt. I de tre motioner som behandlas här framförs i huvudsak önskemål om att de kommuner som saknar men begärt att få systembutik skall tillgodoses i snabbare takt än vad som hittills skett. I motion 953 av Knut Wachtmeister m. fl. (m) och i motion 1480 av Hans Pettersson i Helsingborg

m. fl. (s) åberopas främst förhållandena i Skåne, medan Björn Körlof (m) i motion 1472 hänvisar till förhållandena i Dalarna. I den förstnämnda motionen nämns att 70 kommuner saknade egen systembutik 1975 och att f. n. 72 kommuner är utan sådan service. Man kan av dessa siffror få den uppfattningen att någon butiksetablering inte förekommit under den angivna tiden. Systembolaget har efter 1977 års alkoholpolitiska beslut, då nu gällande riktlinjer för butiksetableringen fastställdes, beslutat om nyetablering i 19 kommuner. Sex av dessa kommuner har dock ännu inte hunnit få någon butik. Det kan i sammanhanget konstateras att bolaget i överensstämmelse med gällande tilläggsavtal med staten prioriterat glesbygdskommuner med långa avstånd till närmaste butik.

Utskottet finner att bolagets etableringspolitik står i god samklang med riksdagens uttalanden i frågan, men Systembolaget bör vid sin fortsatta etableringspolitik enligt utskottets mening vara oförhindrad att något öka etableringstakten. Härvid bör bolaget tillgodose önskemål som inte enbart grundas på avstånd till närmaste butik utan även beakta befolkningens mängden i kommunerna och deras centralorter. Samtidigt måste givetvis serviceönskemålen avvägas mot de företagsekonomiska synpunkter som bolaget skall iaktta i sin verksamhet. I vissa fall kan etablering i folkrika kommuner motiveras med att man därigenom lättar på trycket i närmaste butiksört. Utskottet finner alltså att motionärernas önskemål till viss del kan tillgodoses inom ramen för gällande tilläggsavtal mellan staten och Systembolaget rörande butiksetableringen. Med hänsyn till att vad utskottet här uttalat innebär en viss uppmjukning av tolkningen av nu gällande regler finner utskottet det motiverat att riksdagen ger regeringen detta till känna. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna 953, 1472 och 1480 i den mån de inte är tillgodosedda genom vad utskottet anfört.

Minimiåldern för inköp av alkoholdrycker i systembutik

Att minimiåldern för systeminköp är 20 år när myndighetsåldern är 18 år finner Sten Andersson (m) inkonsekvent och begär därför i motion 384 en sänkning av inköpsåldern till 18 år. När frågan senast behandlades hänvisade utskottet till ett tidigare uttalande att man borde avvakta inte bara erfarenheterna av mellanölets avskaffande utan också verkningarna av de 1977 beslutade alkoholpolitiska åtgärderna innan man övervägde en samordning av dessa åldersgränser. Utskottet anser inte att man ännu i erforderlig omfattning kunnat begränsa ungdomens alkoholkonsumtion och finner därför inte skäl tillstyrka bifall till motionen.

Systembutikernas öppethållande

Systembutikernas lördagsstängning, som beslutades av riksdagen 1982 efter en tidigare försöksverksamhet med lördagsstängning, kritiserar av

Birger Hagård (m) som i yrkande 2 i motion 752 begär öppethållande på lördagar alternativt kvällsöppet någon dag i veckan. Utskottet har inledningsvis redovisat vissa delar av sammanfattningen av den utvärdering som gjorts i fråga om effekterna av lördagsstängda systembutiker (Ds S 1984:8). Resultatet kan i huvudsak sägas vara att de positiva effekterna är påtagliga under sommarmånaderna. Effekterna är inte lika entydiga under resten av året men även här kan vissa fördelaktiga verkningar iakttas. Det saknas därför enligt utskottets mening anledning att nu ompröva beslutet om lördagsstängning. I fråga om det alternativa yrkandet om förlängt öppethållande någon dag i veckan har utskottet erfarit att regeringen f. n. prövar denna fråga och att resultatet härav kommer att redovisas för riksdagen under hösten. Utskottet avstyrker därför bifall till yrkande 2 i motion 752.

Systembolagets information

Bengt Silfverstrand (s) och Hans Pettersson i Helsingborg (s) yrkar i motion 950 att ansvaret för information kring alkoholens risker och skadeverkningar förs över från Systembolaget till socialstyrelsen. Vid tidigare behandling av samma fråga har socialutskottet i yttrande till skatteutskottet framhållit att det för en effektiv information är av värde att den sprids på olika sätt och från flera håll samtidigt och att monopolbolagen just genom sin verksamhet torde ha möjlighet att nå många som man inte kan informera genom vanliga kanaler. I sitt nu föreliggande yttrande hänvisar socialutskottet till detta uttalande och avstyrker motionen samt erinrar om att en proposition inom kort väntas rörande bl. a. ansvaret för droginformationen. Riksdagen kan i samband därmed – enligt socialutskottets mening – behandla hithörande frågor i ett bredare perspektiv.

Skatteutskottet, som ansluter sig till socialutskottets uppfattning, avstyrker bifall till motionen.

Återinförande av mellanöl

I fråga om yrkande 1 i motion 752 av Birger Hagård (m) om återinförande av mellanöl vill utskottet fatta sig kort. Erfarenheterna under mellanölstiden visade ett ökande missbruk bland ungdom i allt lägre åldrar. Utskottet finner inte skäl att åter utsätta ungdomen för de risker mellanölet kan medföra och avstyrker därför detta yrkande.

Detaljhandel med öl

I tre motioner begärs ändring av försäljningstiderna för öl. Göthe Knutson m. fl. (m) i motion 945, Lars Ahlmark i yrkande 2 i motion 1439 och Alf Wennerfors (m) i motion 1498 yrkar alla upphävande av förbudet mot

söndagsförsäljning av öl. Utskottet, som har starka sympatier för motionärernas krav, har erfarit att denna fråga är föremål för regeringens överväganden och förutsätter att den tas upp i den proposition som väntas under hösten. Med hänsyn härtill finner utskottet inte skäl tillstyrka dessa motionsyrkanden.

Servering av alkoholdrycker

Av de inledningsvis återgivna direktiven för den nyssnämnda översynen av alkohollagstiftningen framgår att utredningen skall granska reglerna om tillståndsgivningen vid servering och försäljning samt svårigheter och inkonsekvenser vid tolkningen av vissa bestämmelser. Direktiven synes till denna del tillgodose yrkandet i motion 1124 av Lars Andersson (s) och Göran Persson (s) om översyn av serveringsbestämmelserna i alkohollagstiftningen. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

I direktiven sägs vidare att i översynsarbetet bör beaktas beredningen i regeringkansliet av ett förslag som kommittén mot ekonomisk brottslighet lagt fram om bl. a. förutsättningarna för etablering i restaurangbranschen. Detta förslag innebär att reglerna i alkohollagstiftningen om återkallelse av serveringstillstånd vid ekonomisk misskötsamhet eller brottslighet utgår och att frågor av denna art i stället behandlas i särskild lagstiftning.

Gullan Lindblad (m) och Göthe Knutson (m) har i motion 386 hävdad att serveringstillstånd inte bör få återkallas på grund av ekonomisk brottslighet utan endast av alkoholpolitiska skäl, medan Knut Wachtmeister (m) och förste vice talmannen Ingegerd Troedsson (m) i motion 951 vill ha en utvärdering av bestämmelserna härom. Med hänsyn till att motionsyrkandena blir prövade vid den pågående översynen finner utskottet inte skäl tillstyrka motionerna.

Prissättningen av alkoholdrycker vid servering

I motion 1463 yrkar Birger Hagård (m) att restaurangerna skall få köpa alkoholdrycker till reducerat pris för att de höga serveringspriserna på drycker skall kunna sänkas. Som socialutskottet tidigare framhållit beror de höga serveringspriserna på drycker huvudsakligen på de påslag som restauratorerna gör utöver vad som är möjligt enligt alkohollagstiftningen. Där föreskrivs att serveringspriset skall motsvara inköpspriset plus skäligt tillägg, f. n. fastställt till 25 %, för serveringskostnaderna och att priserna inte får främja försäljningen av starkare alkoholdrycker.

Utskottet vill inte bestrida att de höga restaurangpriserna på drycker medför vissa alkoholpolitiska olägenheter såsom smygkonsumtion och benägenhet att förlägga tillställningar av olika slag till andra mera slutna lokaler. De höga restaurangpriserna på alkoholdrycker motverkar också strävandena att skapa alkoholfria miljöer genom att de gör de alkoholserve-

rande restaurangerna mer lönsamma än de alkoholfria. Det kan dock enligt utskottets mening inte komma i fråga att man löser detta problem genom skattefälvörer för restauratörerna med mindre man samtidigt återinför det tidigare tillämpade ganska krångliga systemet med utskänkningskatt och fastställda serveringspriser. En annan metod, som tillämpas i Finland, är att i administrativ ordning fastställa maximipriser på dryckerna. Utan att ta någon ställning i frågan förutsätter utskottet att den pågående utredningen om bl. a. serveringsreglerna är oförhindrad att ta upp detta problem till prövning. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 1463.

Tillstånd att servera öl i personalmatsalar

När Sten Andersson (m) i motion 941 begär slopande av tillståndstvånget för servering av öl i personalmatsalar tar han upp en gammal tvistefråga som egentligen saknar alkoholpolitisk betydelse men berör principerna för alkohollagstiftningens utformning. Utskottet har i tidigare sammanhang gjort gällande att det generella tillståndstvånget inte innebär nämnvärt krångel men att olika undantag skulle skapa gränsdragningsproblem för de administrativa myndigheterna. Då frågan kan förväntas bli prövad på nytt i sammanhang med den pågående översynen av alkohollagstiftningen avstyrker utskottet bifall till motionen.

Beskattning

Kvalitetsviner m. m.

Utskottet har inledningsvis utförligt redovisat motiveringen för sitt avstyrkande hösten 1983 av förslagen om lättnader i beskattningen av lättviner i vissa mellanprislägen och förslagen att mera generellt knyta beskattningen enbart till dryckernas alkoholhalt.

När Lennart Brunander (c) och Kjell Mattsson (c) i motion 942 liksom Bo Lundgren (m) och Karin Ahrlund (fp) i motion 2166 och Lars Ahlmark (m) i yrkande 3 i motion 1439 nu återkommer till dessa frågor finner utskottet inte anledning att gå in på en förnyad sakprövning utan utskottet inskränker sig till att med hänvisning till sitt tidigare ställningstagande avstyrka bifall till motionerna.

Resandes skattefria inköp av alkoholdrycker

I fråga om den skattefria provianteringen och resandeförsel av alkoholvaror föreligger två sinsemellan oförenliga motionsyrkanden. Birger Hagård (m) och Barbro Nilsson i Visby (m) förordar i motion 385 att skattefria försäljning skall få äga rum på båtar i trafik mellan svenska fastlandet och Gotland, medan tredje vice talmannen Karl Erik Eriksson (fp) i motion 1453

vill beskatta all resandeförsel av alkoholhaltiga drycker.

Utskottet har i olika sammanhang uttalat oro för den betydande ökning av den skattefria resandeförseln som ägt rum under senare decennier på grund av charterresornas och färjetrafikens expansion och även förordad begränsningar av möjligheterna att utnyttja färjetrafiken för olovlig skattefri försel. I sådant sammanhang har utskottet också uttalat sig för att man skall begränsa tillkomsten av nya färjelinjer genom att förklara dem vara att anse som korta rutter, som inte berättigar till skattefri proviantering. Mot denna bakgrund och med hänsyn till de konsumtionsbegränsande strävandena inom alkoholpolitiken finner utskottet det uteslutet att nu förorda skattefri försäljning på Gotlandsbåtarna.

Utskottet har från de angivna utgångspunkterna större förståelse för kravet att beskatta all resandeförsel men är samtidigt medvetet om att en sådan åtgärd knappast kan räkna på stöd från någon bredare opinion. Vid tidigare behandling av motsvarande yrkanden har utskottet också framhållit angelägenheten av att söka nordiska samförståndslösningar på detta problem. Framhållas bör dock att möjligheterna att nå sådana lösningar synes vara begränsade. Under sådana förutsättningar anser utskottet att en fullständig avveckling av resandeförseln för i Sverige bosatta personer endast kan bli aktuell om den alkoholpolitiska situationen förvärras så att man måste överväga att införa ett ransoneringssystem. Med hänvisning till att utskottet i det föregående avvisat tanken på att nu införa ransonering finner utskottet inte skäl tillstyrka bifall till motion 1453.

Skattelättnader för viss likörillverkning

Utskottet behandlar slutligen ett yrkande i motion 757 av Anna Wohlin-Andersson m. fl. (c) om ändrad beskattning för att gynna tillverkning av likör på norrländska bäar och om lokalisering av en statlig likörfabrik till Norrland. Med anledning av dessa yrkanden finns anledning påpeka att det skulle vara oförenligt med våra handelspolitiska åtaganden att införa förmånligare skatteregler för svensk likör än för utländsk. Det bör även framhållas att konsumtionen av de bärlikörer som skulle kunna komma i fråga inte är av den storleksordningen att den motiverar en särskild fabrik. Utskottet har förståelse för de regionalpolitiska strävanden som ligger bakom motionen men anser inte att det finns förutsättningar för att på detta sätt trygga avsättningen av de norrländska bären. Utskottet avstyrker bifall till motion 757.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *ransonering*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:304, 1983/84:347, 1983/84:1138 och 1983/84:2100 yrkande 3,
2. beträffande *utvärdering av 1977 års alkoholpolitiska beslut m. m.*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:1132, 1983/84:1454 och 1983/84:2100 yrkandena 1 och 5,
3. beträffande *delmål för alkoholpolitiken*
att riksdagen avslår motion 1983/84:2100 yrkande 2,
4. beträffande *en statlig alkoholkommission*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1499,
5. beträffande *minskade restriktioner*
att riksdagen avslår motion 1983/84:752 yrkande 3,
6. beträffande *snabbvinsatser*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:346 och 1983/84:2160,
7. beträffande *cider*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1439 yrkande 1,
8. beträffande *etablering av systembutiker*
att riksdagen med anledning av motionerna 1983/84:953, 1983/84:1472 och 1983/84:1480 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i denna fråga,
9. beträffande *inköpsåldern*
att riksdagen avslår motion 1983/84:384,
10. beträffande *systembutikernas öppethållande*
att riksdagen avslår motion 1983/84:752 yrkande 2,
11. beträffande *systembolagets information*
att riksdagen avslår motion 1983/84:950,
12. beträffande *återinförande av mellanöl*
att riksdagen avslår motion 1983/84:752 yrkande 1,
13. beträffande *söndagsförsäljning av öl*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:945, 1983/84:1439 yrkande 2 och 1983/84:1498,
14. beträffande *serveringsvillkor*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:386, 1983/84:951 och 1983/84:1124,
15. beträffande *prissättning på alkoholdrycker vid servering*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1463,
16. beträffande *tillstånd för ölservering i personalmatsalar*
att riksdagen avslår motion 1983/84:941,
17. beträffande *skattelättnader för vissa lättviner m. m.*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:942, 1983/84:1439 yrkande 3 och 1983/84:2166,

18. beträffande *skattefri proviantering och resandeförsel*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84:385 och 1983/84:1453.
19. beträffande *skattelättnader för viss likörtillverkning m.m.*
att riksdagen avslår motion 1983/84:757.

Stockholm den 4 oktober 1984

På skatteutskottets vägnar
RUNE CARLSTEIN

Närvarande: Rune Carlstein (s), Knut Wachtmeister (m), Stig Josefson (c), förste vice talman Ingegerd Troedsson (m), Olle Westberg (s), Hagar Normark (s), Bo Forslund* (s), Egon Jacobsson* (s), Karl Björzén (m), Kjell Johansson (fp), Anita Johansson (s), Lars Hedfors* (s) och Karl-Anders Petersson (c).

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer

1. Delmål för alkoholpolitiken (mom. 3)

Kjell Johansson (fp) har

dels anfört följande.

I motion 2100 (fp) yrkande 2 återkommer frågan om uppställande av ett preciserat delmål för alkoholpolitiken, nämligen att sänka alkoholkonsumtionen med 20 % för en kommande tioårsperiod. I en avvikande mening av Ingemar Eliasson (fp) i socialutskottets yttrande stöds detta förslag. Jag ansluter mig till den bedömning som görs i denna avvikande mening i socialutskottets yttrande.

Socialutskottets majoritet har avvisat yrkande 2 i motion 2100 med hänvisning till svårigheterna att ange en exakt siffra för totalkonsumtionen, eftersom storleken av den konsumtion som går vid sidan av Systembolagets försäljning är okänd.

Det ligger i sakens natur att ett siffermässigt preciserat delmål i första hand måste avse den mätbara konsumtionen. Samtidigt finner jag att det finns stora fördelar med att ha ett preciserat delmål, inte minst i fråga om informationskampanjer och attitydpåverkande arbete för att bekämpa vårt största sociala problem. Självfallet får de åtgärder som sätts in för att nå ett sådant 20-procentigt delmål inte medverka till att den oregistrerade konsumtionen, dvs. hembränning eller smuggling, ökar. Det finns inte heller enligt min mening någon anledning att befara att den oregistrerade konsumtionen i nämnvärd grad påverkas av sådana samhällsinsatser för att uppfylla delmålet för den mätbara konsumtionen som förordas i motionen, vilket skulle innebära att effekterna på totalkonsumtionen i stort sett överensstämmer

med effekterna på den mätbara konsumtionen.

dels ansett att utskottet under mom. 3 bort hemställa
att riksdagen med anledning av motion 2100 yrkande 2 uttalar att
målet för sänkningen av den mätbara alkoholkonsumtionen bör
sättas till 20 % för en kommande tioårsperiod.

2. Cider (mom. 7)

Knut Wachtmeister (m), Stig Josefson (c), förste vice talman Ingegerd Troedsson (m), Karl Björzén (m) och Karl- Anders Petersson (c) har

dels anfört följande.

I yrkande 1 i motion 1439 begär Lars Ahlmark (m) en översyn av dryckeslagstiftningen för att svensk cider skall få säljas på samma villkor som öl och starköl, dvs. att cider med en alkoholhalt av högst 2,8 viktprocent skall få säljas i allmänna handeln och beskattas som ölet medan cider med en alkoholhalt av högst 4,5 viktprocent skall beskattas som starkölet och säljas i systembutiker. Syftet är att man därigenom bättre skulle kunna ta till vara den inhemska fruktskörden och samtidigt skapa tilltalande dryckesalternativ.

Såvitt vi kan finna skulle förslaget inte medföra några alkoholpolitiska olägenheter eftersom cidern främst skulle konkurrera med maltdrycker med samma alkoholhalt. Om den starkare cidern får en viss del av lättvinets marknadsandel bidrar den till att sänka totalkonsumtionen av alkohol. Även om fruktodlarna i ett sådant läge antagligen kommer att få konkurrens av importerad cider bör det dock finnas förutsättningar för att de inhemska musterierna skall kunna anpassa sina produkter och sin marknadsföring så att den svensktillverkade cidern blir en produkt av väsentlig betydelse för de svenska fruktodlarnas avsättningsmöjligheter.

dels ansett att utskottet under mom. 7 bort hemställa
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 1439 yrkande 1 hos
regeringen begär förslag om sådana ändringar av alkohollagstift-
ningen som erfordras för att cider skall få tillverkas och försälas på
de villkor som anges i motionen.

3. Tillstånd för ölservering i personalmatsalar (mom. 16)

Knut Wachtmeister (m), Stig Josefson (c), förste vice talman Ingegerd Troedsson (m), Karl Björzén (m), Kjell Johansson (fp) och Karl-Anders Petersson (c) har

dels anfört följande.

I motion 941 begär Sten Andersson i Malmö (m) att bestämmelsen om tillstånd för att servera öl i personalmatsalar slopas med hänsyn till att den

inte fyller någon funktion. Utskottet har i denna fråga hänvisat till den pågående översynen av alkohollagstiftningen och avstyrkt bifall till motionen. Vi kan för vår del inte finna att frågan kräver någon utredning. Ölservering i personalmatsalar var före 1977 års alkohollagstiftning undantagen från tillståndsvång och sådan servering har aldrig medfört några alkoholpolitiska problem. Riksdagen bör därför enligt vår mening utan att avvakta resultatet av den pågående översynen begära omedelbar avveckling av dessa helt överflödiga regler, som närmast bidrar till att kasta ett löjets skimmer över alkohollagstiftningen.

dels ansett att utskottet under mom. 16 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:941 hos regeringen begär förslag om omedelbart slopande av tillståndsvånget för servering av öl i personalmatsalar.

4. Skattelättnader för vissa lättviner m. m. (mom. 17).

Knut Wachtmeister (m), förste vice talman Ingegerd Troedsson (m), Karl Björzén (m) och Kjell Johansson (fp) har

dels anført följande.

Riksdagen biföll under våren 1983 en reservation om utformning av lättvinsbeskattningen som avgivits av skatteutskottets minoritet och som innebar att skatten successivt skulle sänkas på kvalitetsviner i mellanprislägen. I samband med de i proposition 1983/84:37 under hösten 1983 föreslagna höjningarna av bl. a. dryckesbeskattningen förklarade finansministern att han på grund av tekniska svårigheter inte var beredd att då föreslå några ändringar av beskattningen. I ett särskilt yttrande till utskottsbetänkandet över propositionen uttalade sig en minoritet inom utskottet för att arbetet med att finna en tekniskt godtagbar utformning av vinbeskattningen i enlighet med riksdagens tidigare beslut borde fortsätta och att förslag i frågan snarast borde föreläggas riksdagen.

I motion 942 av Lennart Brunander (c) och Kjell A. Mattsson (c), motion 439 yrkande 3 av Lars Ahlmark (m) och i motion 2166 av Bo Lundgren (m) och Karin Ahrlund (fp) åberopas det tidigare riksdagsbeslutet till stöd för en sänkning av skatten på lättviner i mellanprislägen.

Vi anser det alltför angeläget att göra det möjligt för människor med ordinära inkomster att dricka ett bra vin. De obetydliga skattejusteringar som erfordras för att successivt göra kvalitetsviner i mellanprislägena tillgängliga för en bredare krets är ingalunda tekniskt ogenomförbara men skulle bidra till att skapa en bättre dryckeskultur, vilket från alkoholpolitisk synpunkt måste vara av värde.

dels ansett att utskottet under mom. 17 bort hemställa att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84:942, 1983/84:1439, yrkande 3 och 1983/84:2166 begär att regeringen utarbetar ett förslag till vinbeskattning i enlighet med riksdagens beslut våren 1983 och att detta föreläggs riksdagen snarast möjligt.

Särskilda yttranden

1. Utvärdering av 1977 års alkoholpolitiska beslut m. m. (mom. 2)

Kjell Johansson (fp):

Det finns enligt min mening goda skäl att försöka klarlägga de närmare sambanden mellan alkoholpolitikens medel och förändringarna i den totala konsumtionen. Detta skulle kunna ske genom en utvärdering av 1977 års alkoholpolitiska beslut. Likaså finns vissa brister i statistiken i fråga om t. ex. alkoholskadornas utbredning. Båda dessa frågor tas upp bl. a. i motion 2100 (fp).

Jag har dock avstått från att reservera mig till förmån för yrkandena 1 och 5 i motion 2100 och motionerna 1132 och 1454 i avvaktan på den proposition som aviserats till hösten 1984 och som enligt uppgift bl. a. behandlar dessa frågor.

2. Minskade restriktioner (mom. 5)

Knut Wachtmeister, förste vice talman Ingegerd Troedsson och Karl Björzén (alla m):

Att den svenska alkohollagstiftningen innehåller ett flertal bestämmelser som uppfattas som onödiga, obegripliga eller onödigt krångliga vitsordas av regeringen när den nu tillsatt en särskild utredning för översyn av vissa frågor inom denna lagstiftning med direktiv att granska framför allt serveringsbestämmelserna. Denna åtgärd ligger helt i linje med yrkande 3 i motion 752 av Birger Hagård (m), som emellertid inte vill begränsa en sådan översyn till vissa detaljer utan vill ha en allmän utredning i syfte att avskaffa resp. minska de alkoholpolitiska restriktionerna. Även om vi inte på alla punkter kan dela motionärens uppfattning anser vi det angeläget att riksdagen så långt möjligt utmönstrar överflödiga restriktioner och undviker att införa nya regler av sådan karaktär.

3. Snabbvinsatser (mom. 6)

Knut Wachtmeister, förste vice talman Ingegerd Troedsson och Karl Björzén (alla m):

Vi ansluter oss till utskottets uttalanden om svårigheterna att med bibehållen rätt till hemtillverkning av vin lagstiftningsvägen förhindra saluförande av snabbvinsatser och till utskottets avstyrkande av motionerna.

Enligt vår mening bör man också ställa frågan om det är meningsfullt att diskutera ytterligare ingripanden mot tillverkningsförfarandet som sådant. Ett förbud löser möjligen vissa problem om det kan göras effektivt, men i detta fall saknas alla förutsättningar för en sådan åtgärd. Det har inte övertygande visats att snabbvinsatserna medfört några alkoholpolitiska problem och vi anser att motionerna också bör avstyrkas av denna anledning.

4. Systembutikernas öppethållande (mom. 10)

Knut Wachtmeister, förste vice talman Ingegerd Troedsson och Karl Björzén (alla m):

Som utskottet framhåller visar utvärderingen av lördagsstängningen i systembutikerna att de positiva effekterna är påtagliga under sommarmånaderna medan effekterna inte är lika entydiga under resten av året.

En permanent lördagsstängning innebär dessutom risker för att en svart marknad blir fast etablerad.

En tänkbar lösning skulle kunna vara att behålla lördagsstängningen under sommarmånaderna men att ha lördagsöppet under resten av året. I Finland har denna lösning valts för att tillgodose såväl nykterhets- som kriminalpolitiska syften.

Vi förutsätter att regeringen i sina överväganden beaktar även detta alternativ.

5. Återinförande av mellanöl (mom. 12)

Knut Wachtmeister, förste vice talman Ingegerd Troedsson och Karl Björzén (alla m):

Förbudet mot försäljning av mellanöl motiverades främst med att man ville skydda ungdomen mot de risker mellanölet medförde. Före förbudet hade man gjort vissa informationsinsatser för att begränsa ungdomens mellanölskonsumtion men inga allvarliga försök gjordes att stoppa detaljhandels försäljning av mellanöl till minderåriga. Det kan finnas många förklaringar till att det uppstod ett mellanölsproblem under första hälften av 1970-talet men det är därför inte givet att en återgång till fri försäljning av mellanöl skulle medföra samma svårigheter i dag. Det måste betecknas som egendomligt att en öltyp som får säljas fritt i de flesta länder inte skall finnas att tillgå i Sverige. Den under senare tid kraftigt ökande starkölsförsäljningen kan ses som ett tecken på att åtskilliga konsumenter inte nöjer sig med det s. k. folkölet. Målsättningen bör därför vara att återinföra mellanölet.

6. Serveringsvillkor (mom. 14)

Knut Wachtmeister, förste vice talman Ingegerd Troedsson och Karl Björzén (alla m):

Utskottet har med hänvisning till att direktiven för den pågående översynen av vissa frågor inom alkohollagstiftningen berör bestämmelser om återkallelse av serveringstillstånd vid ekonomisk misskötsamhet eller brottslighet, inte funnit anledning tillstyrka motion 386 av Gullan Lindblad (m) och Göthe Knutson (m) om upphävande av dessa bestämmelser eller motion 951 av Knut Wachtmeister (m) och förste vice talmannen Ingegerd Troedsson (m) om en översyn av desamma.

Vi finner det angeläget att man mönstrar ut reglerna om återkallelse av serveringstillstånd på andra än rent alkoholpolitiska grunder ur alkohollagstiftningen. Detta ställningstagande innebär emellertid inte att vi i förväg godtar de förslag till särskild lagstiftning om s. k. näringsförbud för restauratörer i ekonomiskt trångmål som avses ersätta de här avsedda bestämmelserna i alkohollagstiftningen. Vi förbehåller oss alltså rätten att fritt pröva denna fråga då den blir aktuell.

Socialutskottets yttrande*Bilaga***1984/85:1 y****om vissa alkoholpolitiska frågor***Till skatteutskottet*

Skatteutskottet har berett socialutskottet tillfälle att yttra sig över ett antal motioner på alkoholpolitikens område som hänvisats till skatteutskottet. Det gäller motionerna 1983/84:304 av Rune Torwald (c) och Rune Gustavsson (c), 1983/84:346 av Marianne Karlsson (c), 1983/84:347 av Marianne Karlsson (c), 1983/84:384 av Sten Andersson i Malmö (m), 1983/84:385 av Birger Hagård (m) och Barbro Nilsson i Visby (m), 1983/84:386 av Gullan Lindblad (m) och Göthe Knutson (m), 1983/84:752 av Birger Hagård (m), 1983/84:757 av Anna Wohlin-Andersson m. fl. (c), 1983/84:941 av Sten Andersson i Malmö (m), 1983/84:942 av Lennart Brunander (c) och Kjell Mattsson (c), 1983/84:945 av Göthe Knutson m. fl. (m), 1983/84:950 av Bengt Silfverstrand (s) och Hans Pettersson i Helsingborg (s), 1983/84:951 av Knut Wachtmeister (m) och förste vice talman Ingegerd Troedsson (m), 1983/84:953 av Knut Wachtmeister m. fl. (m), 1983/84:1124 av Lars Andersson (s) och Göran Persson (s), 1983/84:1132 av Thure Jadestig (s) och Barbro Nilsson i Örnsköldsvik (s), 1983/84:1138 av Börje Stensson (fp) och Olle Gråhn (fp), 1983/84:1439 av Lars Ahlmark (m), 1983/84:1453 av tredje vice talman Karl Erik Eriksson (fp), 1983/84:1454 av tredje vice talman Karl Erik Eriksson m. fl. (fp, m, c, vpk), 1983/84:1463 av Birger Hagård (m), 1983/84:1472 av Björn Körlof (m), 1983/84:1480 av Hans Pettersson i Helsingborg m. fl. (s), 1983/84:1498 av Alf Wennerfors (m), 1983/84:1499 av Lars Werner m. fl. (vpk), 1983/84:2100 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp), 1983/84:2160 av Elver Jonsson (fp) och Olle Gråhn (fp) och 1983/84:2166 av Bo Lundgren (m) och Karin Ahrlund (fp).

Motionerna berör frågor om en preciserad målsättning för en sänkning av den totala alkoholkonsumtionen, utvärdering, forskning och information i alkoholfrågor, alkoholransonering, snabbvinsatser, etablering av systembutiker, minimiålder för inköp av alkohol, vissa serveringsbestämmelser, beskattning vid införsel av alkohol samt utformningen av dryckesbeskattningen i övrigt. Socialutskottet har beslutat att i yttrandet behandla främst frågor om målsättningen för alkoholpolitiken och inriktningen av alkoholpolitiken i stort. Utskottet går inte in på frågor rörande dryckesbeskattningens utformning.

Utskottet

De riktlinjer för alkoholpolitiken som antogs av riksdagen 1977 innehåller ett samlat program för en långsiktig insats i syfte att begränsa den totala,

alltför höga alkoholkonsumtionen och komma till rätta med alkoholmissbruket. Tyngdpunkten i programmet ligger på socialpolitiska insatser i vid mening, resurser till förebyggande åtgärder och upplysningsverksamhet, insatser som riktar sig till ungdomen m. m. I riktlinjerna ingår även att prisinstrumentet skall utnyttjas för att nedbringa konsumtionen.

Den *mätbara konsumtionen av alkohol* har sjunkit de senaste åren. Den reguljära försäljningen 1983 omräknad till liter ren alkohol per vuxen invånare var den lägsta sedan 1966. Även de ungas alkoholvanor har enligt skolungdomsundersökningarna förändrats till det bättre.

I ett pressmeddelande 1984-07-11 från socialstyrelsen anges att den registrerade alkoholkonsumtionen (hembränning m. m.) troligen ökat, men att gjorda uppskattningar dock tyder på en verklig nedgång av den totala alkoholkonsumtionen sedan 1976. Den minskning av alkoholskadorna som iakttagits stöder enligt samma pressmeddelande detta antagande (se vidare s. 3).

I jämförelse med andra länder ligger den svenska alkoholkonsumtionen förhållandevis lågt. En av socialstyrelsen gjord jämförelse med konsumtionen i 15 andra länder åren 1950–1980 visar att vi i Sverige konsumerar ungefär hälften så mycket alkohol som genomsnittet av dessa länder.

Problemen med alkoholkonsumtionen är ändå stora. Den illegala tillverkningen av alkohol förefaller sålunda att ha ökat markant. Skolungdomars konsumtion av alkohol är vidare lägre nu än under slutet av 1970-talet, men andelen ungdomar som räknas till storkonsumenter och/eller som känner sig berusade varje gång de dricker är fortfarande hög. Andelen skolungdomar som trots restriktioner kan få tillgång till varor från Systembolaget är också hög. Ett annat negativt inslag är det ökade alkoholmissbruket hos kvinnor.

Hur konsumtionsminskningen fördelar sig mellan olika grupper är inte känt. Det är sålunda inte klarlagt om det grava missbruket minskat lika mycket som genomsnittskonsumtionen. Konsumtionsfördelningen är mycket sned – ca 10 % av konsumenterna svarar för uppemot 50 % av konsumtionen. Till detta kommer att närmare 20 % av den vuxna befolkningen inte konsumerar alkoholdrycker. Det är därför svårt att dra slutsatser av medeltal. Medeltalen påverkas dock kraftigt av storkonsumenternas konsumtion (jfr vidare nedan angående skadeutvecklingen).

Alkoholskadornas omfattning och utveckling är svåra att precisera, även om det står klart att alkoholskadorna utgör ett av vår tids största socialmedicinska problem. Världshälsoorganisationen (WHO) antog 1975 en resolution om alkoholkonsumtionens nivå och dess betydelse för hälsotillståndet i stort. Där sades att det föreligger ett klart samband mellan totalkonsumtion och skadenivå. Ungefär samtidigt utkom en rapport med sammanställning av forskningsresultat från olika länder. Enligt rapporten är det klarlagt att högkonsumenter av alkohol har en kraftig överdödlighet av levercirros (skrumplever). Man har också funnit att självmord och högkonsumtion av

alkohol har ett samband. Högkonsumenterna råkar också oftare än andra ut för olyckor, såsom bränder och trafikskador.

En granskning av den internationella statistik som finns tillgänglig över alkoholkonsumtion och dödsorsaker visar att antalet dödsfall i skrumpleverganska väl följer storleken av totalkonsumtionen av alkohol. Sambandet är dock inte entydigt. Osäkerheten i det statistiska materialet kan vara orsak till den bristande överensstämmelsen.

För Sveriges del kan nämnas att socialstyrelsen i promemorian Försäljning och missbruk av alkoholdrycker 1983 redovisat utvecklingen av antalet döda i vissa alkoholrelaterade dödsorsaker (alkoholism, levercirros, pancreatit m. m.). Socialstyrelsen konstaterar att utvecklingstendensen är ökande t. o. m. år 1979, varefter en tydlig minskning inträtt. Utvecklingen stämmer enligt socialstyrelsen relativt väl med utvecklingen av alkoholförsäljningen, men nedgången i den alkoholrelaterade dödligheten är några år fördröjd jämfört med nedgången i försäljningen. Styrelsen erinrar samtidigt om att relationen mellan dessa två siffror är sammansatt och komplicerad varför slutsatser om orsakssamband bör dras med försiktighet. Dessutom är siffrorna behäftade med fel av olika slag, som t. ex. att man inte känner till det verkliga antalet dödsfall som orsakats av alkoholmissbruk.

I den av socialstyrelsen och Systembolaget gemensamt utgivna informationsskriften *Bakgrunden – fakta om Sveriges alkoholpolitik* (3:e upplagan 1984) bekräftas att de senaste årens nedgång av alkoholkonsumtionen i Sverige efter en viss tidsförskjutning följts av en minskning av alkoholskadorna. Detta tyder på en verklig minskning av den totala alkoholkonsumtionen och inte endast av den registrerade försäljningen (jfr ovan s. 2).

Enligt vad utskottet inhämtat avser regeringen att i höst lägga fram en proposition rörande narkotikapolitiken samt frågor rörande vården av missbrukare. Propositionen kommer enligt uppgift också att innehålla förslag rörande alkohol- och narkotikainformationen.

En särskild utredare har i Rapport om alkohol- och narkotikaupplysning (RAN, Ds S 1983:11) lagt fram förslag till en förbättrad samordning och organisation av de statliga insatserna för alkohol- och narkotikaupplysning. Enligt detta förslag – som alltså avses behandlas i den kommande propositionen – skall socialstyrelsens nämnd för alkoholfrågor, a-nämnden, avskaffas. En del av nämndens uppgifter skall enligt utredningsförslaget läggas på ett särskilt råd med direkt anknytning till regeringen. Rådet skall bestå av företrädare för folkrörelserna, såsom nykterhets-, frikyrko-, ungdoms-, klient-, idrotts- och de fackliga organisationerna.

När det gäller utredningar på alkoholpolitikens område kan vidare erinras om att regeringen den 28 juni 1984 fastställt direktiv (Dir. 1984:30) för en översyn av vissa regler inom alkohollagstiftningen. Översynsarbetet kommer enligt direktiven främst att beröra frågor om servering och annan handel med alkoholdrycker. Syftet skall vara att åstadkomma förenklingar och rationali-

seringar – och därmed en minskad byråkrati – i det alkoholpolitiska regelsystemet. De lagar som berörs är lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, lagen (1977:293) om handel med drycker och lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat. Översynen skall slutföras under första halvåret 1985.

I motion 1983/84:2100 (fp) begärs att riksdagen beslutar om en *preciserad målsättning* för alkoholpolitiken (yrkande 2). Enligt motionärerna bör målet för sänkningen av den totala konsumtionen sättas till 20 % för en kommande tioårsperiod.

Utskottet har tidigare vid flera tillfällen behandlat denna fråga och därvid understrukit svårigheterna att mäta den verkliga konsumtionen och därmed även förändringar i denna (se SoU 1981/82:1 y). I yttrande SoU 1982/83:7 y uttalade utskottet vidare följande (s. 3–4).

En ytterligare sänkning av totalkonsumtionen av alkohol i vårt land måste komma till stånd inom de närmaste åren. Konsekvenserna kommer annars att bli ödesdigra för många människor. Utskottet vill här också peka på den stora andel av samhällets vårdresurser som f. n. tas i anspråk för vård av olika alkoholskador. Som ovan framhållits har en viss nedgång i totalkonsumtionen sannolikt skett under de senaste åren. Med hänsyn till alkoholskadornas utveckling måste detta dock anses vara helt otillräckligt. Samhället måste därför vara berett till kraftiga åtgärder för att säkerställa att det sker en fortsatt minskning av alkoholkonsumtionen. Åtgärderna måste självfallet inriktas på att begränsa den totala konsumtionen och inte bara den officiella försäljningen.

Osäkerheten om den verkliga totalkonsumtionens storlek gör emellertid, som utskottet framhöll redan förra året, att det knappast är meningsfullt att slå fast ett preciserat delmål för konsumtionsminskningens storlek som föreslås i här aktuella motioner. Detta får inte tolkas som att utskottet skulle vara berett att acceptera mindre konsumtionsminskning än motionärerna. Med hänsyn till utvecklingen av alkoholskadorna måste ambitionen vara att den totala konsumtionen skall minskas så kraftigt som möjligt, helst mer än de gränser som angetts i motionerna. Effekterna av vidtagna åtgärder bör löpande följas upp av berörda myndigheter, främst socialstyrelsen. Målsättningen bör vara en kontinuerlig minskning varje år.

Utskottet framhöll vidare vikten av att i ökad utsträckning vinna allmänhetens förståelse för allvaret i alkoholproblematikernas situation och för nödvändigheten av att hindra en utveckling mot allt fler grava alkoholskador.

Enligt utskottets uppfattning har inget framkommit som motiverar ett ändrat ställningstagande i denna fråga. Utskottet förutsätter en fortsatt minskning av den totala alkoholkonsumtionen. Det måste ankomma på regeringen att noga följa denna utveckling och att föreslå de åtgärder som kan anses nödvändiga om minskningen mattas eller upphör.

En fråga av betydelse för totalkonsumtionens storlek är den utbredda användningen av *snabbvinsatser*.

Sifo har på uppdrag av socialstyrelsen 1982 gjort en intervjuundersökning där bl. a. frågor ställts om hemtillverkning av vin. Samma frågor ställdes i en

liknande undersökning 1980. Av de tillfrågade 1982 hade 19 % tillverkat vin i hushållet de senaste tolv månaderna. Drygt en tredjedel hade använt en s. k. snabbvinsats. Antalet personer som tillverkat vin i hemmet hade ökat något mellan 1980 och 1982. Andelen som använde snabbvinsats var dock lika stor vid båda frågetillfällena.

I motionerna 1983/84:346 (c) och 1983/84:2160 (fp) begärs åtgärder för att hejda bruket av snabbvinsatser.

Frågan om förbud mot snabbvinsatser har behandlats flera gånger av riksdagen, dock utan att leda till lagstiftning i frågan. I yttrande SoU 1982/83:7 yttalade socialutskottet att utvecklingen var oroande och borde följas uppmärksam. Försäljning av billiga snabbvinsatser innebär dessutom att alkohol finns lätt tillgänglig för ungdomar.

Utskottet delar den uppfattning som kommer till uttryck i motionerna att syftet med alkohollagstiftningen allvarligt motverkas genom den fria försäljningen av snabbvinsatser. Det var inte en sådan som avsågs när man ursprungligen tillät hemtillverkning av vin. Snabbvinet torde också medföra en inte oväsentlig höjning av totalkonsumtionen. Särskilt oroande är att en del av denna konsumtionsökning kan befaras avse ungdomar, som på detta sätt tidigt kan grundlägga alkoholproblem. Den omständigheten att det visat sig svårt att finna en lagteknisk lösning på problemet innebär alltså inte att man kan avstå från att försöka komma till rätta med den utbredda försäljningen av snabbvinsatser, särskilt sådan som sker till ungdomar under eller omkring 20 år. Utskottet förutsätter att regeringen i lämpligt sammanhang ånyo överväger denna fråga.

Utskottet vill i detta sammanhang även beröra frågan om *inköpsåldern*.

Åldersgränsen vid inköp i systembutik knöts vid 1954 års reform till myndighetsåldern. När myndighetsåldern sänktes 1969 från 21 till 20 år sänktes också inköpsåldern till 20 år. När myndighetsåldern senare har sänkts till 18 år har dock inte inköpsåldern sänkts. I proposition 1976/77:108 hänvisades till att alkoholmissbruk bland ungdomar är ett mycket allvarligt problem. Ett ställningstagande borde därför anstå tills följderna av mellan-ölets avskaffande kunde överblickas. Skatteutskottet tillstyrkte propositionen med uttalandet att verkningarna av de då beslutade alkoholpolitiska åtgärderna i sin helhet borde avvaktas.

I motion 1983/84:384 (m) yrkas att åldersgränsen för inköp av alkohol sänks till 18 år.

Att begränsa ungdomars tillgång till alkohol är en väsentlig del av alkoholpolitiken. En sänkt inköpsålder skulle få rakt motsatt effekt. Utskottet avstyrker därför detta motionsförslag.

Motionerna 1983/84:304 (c), 1983/84:347 (c) och 1983/84:2100 (fp) (yrkande 3) tar upp frågan om *alkoholransonering* och vissa andra restriktioner. I de två förstnämnda motionerna hänvisas till en rapport från socialdepartementet, Tekniska förutsättningar för ransonering och registrering vid inköp av

alkoholdrycker (Ds S 1981:22), i vilken redovisas olika möjligheter att införa ransonering.

Utskottet har tidigare i yttrande 1982/83:7 y avstyrkt införandet av särskilda alkoholrestriktioner såsom ransonering, registrering av inköp m. m. Utskottet vill tillägga att det är många delvis okända faktorer som påverkar utvecklingen av alkoholkonsumtionen. Det har förekommit såväl upp- som nedgångar i konsumtionen, både medan ransonering gällt och därefter. F. n. har den registrerade försäljningen gått ned till en nivå motsvarande den vid mitten av 1960-talet. Sannolikt är den verkliga konsumtionsnedgången inte lika stor, till följd av den utbredda hemtillverkningen av vin, införsel av turistsprit m. m. samt inte minst den illegala hembränningen. Denna oregistrerade alkoholkonsumtion kan inte sänkas genom ransonering.

Utskottet anser därför liksom tidigare att man i första hand bör försöka åstadkomma en fortsatt konsumtionsminskning med hjälp av information och upplysning, förebyggande åtgärder i form av särskilda insatser för ungdom, alkoholfria alternativ, prisinstrumentet etc. Detta hindrar inte att utvecklingen självfallet måste följas med uppmärksamhet. Skulle den inledda utvecklingen med en sjunkande alkoholkonsumtion ta en mera oroande vändning får – som utskottet framhöll förra året i yttrande SoU 1982/83:7 y – förutsättningslöst prövas om andra åtgärder, t. ex. restriktionsåtgärder av olika slag, kan te sig motiverade.

Motionerna 1983/84:953 (m), 1983/84:1472 (m) och 1983/84:1480 (s) tar upp reglerna för *etablering av systembutiker*. Socialutskottet vill med anledning av dessa motioner endast framhålla att servicesynpunkterna inte får göra att de alkoholpolitiska målen kommer i skymundan. Samma synpunkter kan anläggas på motion 1983/84:752 (m), (yrkande 2), om *ökad öppethållande i systembutikerna*.

Systembolagets informationsverksamhet på det alkoholpolitiska området ifrågasätts i motion 1983/84:950 (s). Motionärerna anför att man bör skilja på ansvaret för alkoholpolitiken och ansvaret för produktion och distribution av alkoholvaror. De föreslår därför att socialstyrelsen helt tar över all informationsverksamhet kring alkoholens risker och skadeverkningar från Systembolaget.

Målsättningen för alkohol- och annan droginformation innebär att informationen skall sätta in missbruksproblemen i deras sociala sammanhang och vidga medvetenheten om att människors sociala svårigheter måste mötas med öppenhet och vilja till solidariska insatser. Den skall också medverka till en sådan förändring i synen på dem som har skadats genom missbruket att deras delaktighet i den samhälleliga gemenskapen tryggas. Informationen bör understryka riskerna för skadeverkningar och betona vikten av helnykterhet under uppväxtåren, i trafiken och i arbetslivet. Informationen bör till stor del avse ungdomen men inte ensidigt inriktas på denna. Ansvaret för den

övervägande delen av informationen skall vila på folkrörelserna, som bör ges resurser härför. Informationen bör även inriktas på att förändra och begränsa det traditionella bruket av alkohol.

Utskottet konstaterar liksom motionärerna att Systembolaget inte ålagts något ansvar för alkoholinformationen. Det kan tyckas litet överraskande att det företag som har till uppgift att tillhandahålla alkohol samtidigt varnar för konsumtion därav. Ett motiv härför är att Systembolagets information sannolikt når delvis andra konsumentgrupper än den information som lämnas genom t. ex. idrottsrörelsen och andra ideella organisationer. Bl. a. kan man på detta sätt direkt nå högkonsumenter och andra som använder alkohol på ett sätt som kan skada deras hälsa. Utskottet har tidigare i ett yttrande till skatteutskottet (SoU 1976/77:4 y s. 6) framhållit att det för en effektiv information är av värde att den sprids på olika sätt och från flera håll samtidigt och att Systembolaget och Vin- och spritcentralen just genom sin verksamhet torde ha möjlighet att nå många som man inte kan informera genom vanliga kanaler. Utskottet – som emellertid pekade på behovet av samordning med andra informationsinsatser – avstyrkte härmed ett motionsförslag (fp) om att de båda bolagen skulle upphöra med sin anti-alkoholinformation och att denna skulle övertas av socialstyrelsen.

Utskottet är av de angivna skälen inte berett att förorda något riksdagens initiativ med anledning av motion 1983/84:950. Utskottet vill dessutom erinra om att en proposition rörande bl. a. ansvaret för droginformationen är att vänta inom kort (s. 3). Riksdagen kan då behandla hithörande frågor i ett bredare perspektiv.

En vuxen person som varit utomlands i mer än 24 timmar får enligt gällande bestämmelser skattefritt införa viss mängd alkohol. Denna *skattefria införsel* är sannolikt betydande. För år 1979 uppskattades den till 5–6 miljoner liter sprit och 4–5 miljoner liter vin vilket motsvarar 8–10 % av Systembolagets försäljning av sprit och 5–9 % av vinförsäljningen.

I motion 1983/84:385 (m) yrkas att skattefri försäljning medges på båtar i trafik mellan Gotland och det svenska fastlandet. Utskottet kan för sin del inte tillstyrka en sådan utvidgning för resor mellan olika svenska orter, vilken endast kan ha från alkoholpolitisk synpunkt negativa effekter.

I motion 1983/84:1453 (fp) yrkas att all införsel av alkoholdrycker skall beskattas. Skatteutskottet har behandlat ett likartat motionsyrkande i betänkandet SkU 1983/84:47. Utskottet framhöll därvid att den skattefria införseln vilar på internationell praxis och att speciella lösningar för Sveriges del såvitt möjligt bör undvikas. Skatteutskottet hänvisade vidare till att frågan var aktuell i Nordiska rådet.

Socialutskottet delar skatteutskottets uppfattning att dessa frågor i första hand bör behandlas mera övergripande i ett internationellt perspektiv och att ensidiga åtgärder från Sveriges sida därför ter sig svåra att genomföra. Enligt uppgift från socialdepartementet är vidare denna fråga fortfarande aktuell i Nordiska rådet. Resultatet av detta arbete bör avvaktas.

Flera motioner tar upp bestämmelserna om *servering av alkoholdrycker*. I motionerna 1983/84:386 (m) och 1983/84:951 (m) begärs förslag till lagändring resp. en utvärdering av de nya bestämmelserna om serveringstillstånd. Båda motionerna vänder sig mot att tillstånd till servering av alkohol kan vägras den som visat ekonomisk misskötsamhet och till följd därav inte anses lämplig att driva rörelse där alkohol serveras. I motion 1983/84:941 (m) begärs att nu gällande bestämmelser om tillståndstvång för att servera folköl i personalmatsalar skall tas bort. I motion 1983/84:1124 (s) slutligen begärs en översyn av lagen om handel med drycker. Motionärerna påtalar vissa tolkningssvårigheter som uppkommit bl. a. som följd av den utveckling som skett i restaurangbranschen sedan lagens tillkomst samt att behandlingen av likartade ärenden visat sig skifta från län till län.

Som ovan nämnts har regeringen den 28 juni i år beslutat om en översyn av vissa regler inom alkohollagstiftningen, däribland lagen om handel med drycker. Översynsarbetet kommer främst att beröra frågor om servering och annan handel med alkoholdrycker. I direktiven (Dir. 1984:30) framhålls bl. a. att brister i lagstiftningen aktualiserats, främst vad gäller tillståndsgivningen vid servering och försäljning, samt svårigheter och inkonsekvenser vid tolkningen av vissa bestämmelser.

Den av regeringen beslutade översynen tillgodoser enligt socialutskottets mening syftet med här aktuella motioner.

I motion 1983/84:1463 (m) föreslås att restauranger skall kunna få inköpa alkohol till reducerat pris från Systembolaget. Enligt motionärerna tvingas restaurangidkare nu att ta ut så höga priser att få människor har råd att gå ut på restaurang i Sverige.

Socialutskottet ifrågasätter om utgångspunkten för motionsyrkandet är riktig. Enligt 50 § lagen om handel med drycker får priset på alkoholdrycker vid servering inte sättas lägre än detaljhandelspriset för varan jämte skäligt tillägg för serveringskostnaden. Socialstyrelsen har i allmänna råd om restaurangers prissättning och annonsering (SOSF(S) 1981:23) uttalat att detta tillägg normalt torde motsvara minst 25 % av detaljhandelspriset. De höga restaurangpriserna beror på restaurangernas egna påslag därutöver. Motionen avstyrks.

Några motioner gäller *försäljningen av öl* i allmänna handeln. Motionerna 1983/84:945, 1983/84:1439 (yrkande 2) och 1983/84:1498 (samtliga m) tar alla upp nuvarande bestämmelser i lagen om handel med drycker innebärande att försäljning av öl i detaljhandeln bara får ske på vardagar mellan kl. 8 och kl. 20. Motionärerna anser att försäljning i princip bör få ske under de tider en butik hålls öppen.

Utskottet har erfarit att regeringen f. n. prövar frågan om försäljningsbestämmelserna för öl. Utskottet, som i princip delar motionärernas uppfattning, utgår från att även den nu aktuella frågan övervägs i det sammanhanget.

I motion 1983/84:752 (m) (yrkande 1) yrkas att riksdagen skall fastställa den övre alkoholgränsen för öl som får försäljas i den allmänna handeln till 3,6 viktprocent, dvs. motionären vill återinföra det s. k. *mellanölet*. När mellanölet förbjöds från den 1 juli 1977 var det helt avgörande argumentet härför ungdomens missbruk av mellanöl. Mellanöl hade visat sig vara en inkörsport för alkoholkonsumtion i allt lägre åldrar (se vidare SkU 1975/76:64 s. 7–11).

Enligt socialutskottets mening talar de alkoholpolitiska skälen fortfarande mycket starkt mot att tillåta allmän försäljning av mellanöl. Utskottet kan alltså inte dela den syn som kommer till uttryck i motion 1983/84:752.

Ett flertal motioner tar upp frågorna om dels en utvärdering av 1977 års alkoholpolitiska reform, dels den fortsatta bevakningen av utvecklingen. I motionerna 1983/84:1132 (s), 1983/84:1454 (fp, m, c, vpk) och 1983/84:2100 (fp) begärs i samtliga fall att riksdagen skall uttala sig för en *utvärdering* av effekterna av olika enskildheter i 1977 års alkoholpolitiska beslut. I anslutning härtill föreslås även ökad satsning på forskning och statistik på alkoholområdet (motionerna 1454 resp. 2100 ovan). I motion 1983/84:752 (m) (yrkande 3) föreslås att riksdagen begär utredning och förslag i syfte att avskaffa resp. minska restriktionerna på det alkoholpolitiska området.

I motionerna 1983/84:1138 (fp) och 1983/84:1499 (vpk) föreslås att riksdagen skall begära tillsättande av en *alkoholkommission*. Enligt de förstnämnda motionärerna bör en huvuduppgift för en sådan kommission vara att sammanställa alla de olika skador och kostnader som alkoholen orsakar samt utarbeta en plan för ett möjligt framtida försök med ransoner. Vpk-motionärerna föreslår en alkoholkommission med uppgift att utforma åtgärder som vidmakthåller en sjunkande alkoholkonsumtion, leder till minskade alkoholskador och som uppmärksammar alkoholproblematikernas situation.

Socialutskottet kan i och för sig dela uppfattningen att det är önskvärt att utvärdera effekterna av olika slag av alkoholpolitiska åtgärder. Samtidigt måste konstateras att alkoholfrågan redan utretts i många olika sammanhang. Det framstår för utskottet som att det f. n. inte är så mycket ytterligare utredning som behövs som fastmer att finna en lämplig organisation för en effektiv bevakning av alkoholfrågorna. Det saknas f. n. ett handlingskraftigt alkoholpolitiskt organ som snabbt kan initiera åtgärder när utvecklingen föranleder detta. Utskottet förutsätter att regeringen – i samband med behandlingen av det s. k. RAN-förslaget eller i annat lämpligt sammanhang – överväger hur samhällets alkoholpolitik bör följas upp i framtiden. Detta tillgodoser enligt utskottets mening motionerna 1983/84:1132, 1454 och 2100 i här aktuella delar.

Utskottet kan mot denna bakgrund inte tillstyrka att riksdagen redan nu tar ställning för inrättande av en alkoholkommission. Utskottet avstyrker därför såväl motion 1983/84:1138 som motion 1983/84:1499.

Utskottet avstyrker även motion 1983/84:752 om utredning i syfte att

minska rådande alkoholpolitiska restriktioner.

Vad som övrigt anförs i motionerna är inte av beskaffenhet att föranleda något uttalande från socialutskottets sida.

Stockholm den 5 september 1984

På socialutskottets vägnar

INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Kjell Nilsson (s), Blenda Littmarck (m), Stig Alftin (s), Lilly Bergander (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Maria Lagergren (s), Ingvar Eriksson (m), Inga Lantz (vpk), Gunnar Ström (s), Rosa Östh (c), Bengt Lindqvist (s) och Karin Israelsson (c).

Avvikande meningar

1. av Göte Jonsson, Blenda Littmarck, Ann-Cathrine Haglund och Ingvar Eriksson (alla m) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "denna fråga" bort ha följande lydelse:

Det finns emellertid inte tillräckligt faktaunderlag beträffande effekterna av snabbvinsförsäljningen eller av hur snabbvinet påverkar konsumtionsvanorna. Enligt utskottets mening behövs därför i första hand en kartläggning härav. Denna kan sedan ligga till grund för fortsatta bedömningar.

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "Den av regeringen" och slutar med "aktuella motioner" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening bör riksdagen redan nu uttala sig för vad som anförs i motionerna om indragning av serveringstillstånd på grund av ekonomisk misskötsamhet och om tillståndstvång för servering av folköl i personalmatsalar. Detta bör beaktas vid den inledda översynen.

2. av Ingemar Eliasson (fp) som anser att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "eller upphör" bort ha följande lydelse:

Ett centralt mål för alkoholpolitiken måste vara att pressa ner den totala konsumtionen. Därigenom reduceras successivt antalet alkoholskador. Det är viktigt att de medel som används för att förebygga alkoholskador relateras till målet om en avsevärd minskning av den totala konsumtionen. Om ett preciserat mål för minskningen av totalkonsumtionen ställs upp för en viss tidsperiod förbättras möjligheterna att välja rätt styrmedel för att nå målet. Värdet av ett sålunda preciserat mål har uttryckts från flera håll, bl. a. av

socialstyrelsens alkoholnämnd. I motion 2100 (fp) förordas att målet sätts vid en minskning med 20 % under en tioårsperiod.

Utskottet har tidigare uttalat sin förståelse för värdet av ett preciserat delmål men påpekat svårigheterna att ange en exakt siffra, då storleken av den konsumtion som går vid sidan av Systembolagets försäljning är okänd. Enligt utskottets mening bör man emellertid nu kunna bestämma ett delmål som omfattar den mätbara konsumtionen. Oavsett hur klart målet definieras får självfallet inte de åtgärder som satts in för att minska konsumtionen driva upp en illegal framställning av alkoholdrycker.

3. av Inga Lantz (vpk) som anser att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Utskottet kan" och slutar med "motion 1983/84:1499" bort ha följande lydelse:

Som anförs i vpk-motionen finns ett klart behov av en mer medveten och utvecklad alkoholpolitik. Detta talar för att en alkoholkommission tillsätts. En sådan kommission bör bl.a. överväga vad som kan göras för att vidmakthålla en fortskridande nedgång i konsumtionen av alkohol. Den bör studera och föreslå åtgärder för att hindra att alkoholskadorna ändå blir omfattande, även när totalkonsumtionen går ned. Slutligen bör kommissionen uppmärksamma de följder som de restriktiva ekonomiska förhållandena fått för alkoholproblematikernas möjligheter att få hjälp och föreslå förbättrade åtgärder härför. Sådana åtgärder skall utformas efter principer som speglar respekt för de medborgerliga rättigheterna och för en humanistisk människosyn.

Enligt utskottets mening bör riksdagen begära tillsättande av en alkoholkommission med de angivna uppgifterna. Övriga här behandlade motioner påkallar då ingen åtgärd.